

EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA

DOSSIER 5

[=]

ciemen **Nationalia**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

Coordinació de la col·lecció: Elena Ferreiro, David Forniès i Antoni Trobat

Coordinació del present dossier: Maria Areny i David Forniès

Correcció lingüística: Maria Areny

Disseny i maquetació: Mireia Luna, Natural www.designisnatural.com

Edita: CIEMEN www.ciemen.cat

Amb el suport de

ÍNDEX

4	PRESENTACIÓ CIEMEN
5	1. EL POBLE AMAZIC I CATALUNYA: CONTACTES HISTÒRICS CARLES CASTELLANOS
10	2. EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA: ASPECTES D'ACTUALITAT ALBERT BADOSA I CARLA FERRERÓS
15	3. LA LLENGUA AMAZIGA I ELS SEUS PARLANTS A CATALUNYA CARLA FERRERÓS I ALBERT BADOSA
22	4. PUBLICACIONS I CLASSES EXTRACURRICULARS CARLES MÚRCIA
33	5. LA JOVENTUT AMAZIGA A CATALUNYA MOHA AÏT ABOU
38	6. AMAZICS I CATALANS, EL CAMÍ QUE FEM JUNTS ORIOL AMORÓS
42	7. ÈXITS I LIMITACIONS AZIZ BAHA
47	8. ENTREVISTA A ASMAA AOUATTAH
53	9. DE LA RESISTÈNCIA A LA RESILIÈNCIA DE LES AMAZIGUES KAISSA OULD BRAHAM
58	10. LA CABÍLIA: ENTRE VALORS ANCESTRALS I LLUITA AVANTGUARDISTA KAISSA OULD BRAHAM
64	11. L'AMAZIC I LES MESQUITES A CATALUNYA MOHA AIT ABOU I AZIZ BAHA
73	12. NECESSITATS DEL COL·LECTIU AMAZIC I PERSPECTIVES DE FUTUR AZIZ BAHA

PRESENTACIÓ D'AQUEST DOSSIER CIEMEN

És prou conegut que un dels objectius del CIEMEN és el coneixement de l'altre, especialment quan aquest "altre" és amagat per realitats estatals que han volgut anorrear-lo i fer-lo desaparèixer, i quan, de fet, aquest "altre" ja és un "nosaltres", per, mitjançant aquest coneixement, potenciar el seu reconeixement en tots els àmbits, per tal que pugui exercir els drets que li són propis. Per aquest motiu, es va iniciar ja en el 2004 una col·lecció de llibrets, anomenada *Diàlegs*, que volia apropar els catalans i catalanes i els diferents col·lectius d'origen immigrant que vivien a Catalunya, als Països Catalans, i amb els quals compartíem ser part d'uns pobles que no havien aconseguit ni una plena emancipació nacional ni, en molts casos, una normalització reeixida de la llengua i de la cultura que caracteritzen el col·lectiu. La idea era molt clara: fer conèixer a la ciutadania que ja era a Catalunya aquestes realitats massa cops ocultades i fer conèixer, alhora, la nostra realitat a aquestes persones, noves ciutadanes, que estaven arribant al nostre país. Una realitat que, en molts casos, els era totalment desconeguda, ja que la nostra identitat també ha estat amagada sistemàticament pels tres estats en què ens toca viure, de moment. No és casualitat, per tant, que aquesta col·lecció s'iniciés justament amb el col·lectiu amazic, amb el qual ens uneixen tantes situacions, tanta història compartida, tantes realitats paral·leles...

És en aquest marc que el CIEMEN i la Casa Amaziga de Catalunya han desplegat diverses iniciatives de suport als drets del col·lectiu amazic del nostre país i de difusió de la seva reali-

tat. La publicació de les unitats didàctiques "tc wawjdm" per a l'aprenentatge de la llengua amaziga a les aules catalanes n'és una de les fites principals, però no l'única. El cicle de conferències "Tamazga a les dues riberes de la Mediterrània" ha servit per acostar la realitat del poble amazic al públic barceloní durant el 2018; i al llarg de 2019 continuarem plegats aquesta tasca de difusió a les escoles de la capital catalana, alhora que editarem un argumentari, adreçat a pares i mares de famílies amazigues, sobre els beneficis de l'aprenentatge de la llengua per a les seves filles i fills.

El dossier que esteu llegint és una baula més d'aquesta cadena, i vol contribuir a reforçar el coneixement sobre aquesta part de la societat catalana que és el col·lectiu amazic. Ho fa construint sobre el pòsit de la cada cop més gran quantitat de publicacions que, al nostre país, s'han consagrat al poble amazic, i aportant dades i perspectives molt actuals en relació amb la llengua, la immigració, el rol de les dones o els moviments socials. La diversitat de veus que hi trobareu no és pas casual: respon a una tria que vol recollir els coneixements, parers i experiències d'experts de llarga trajectòria (Carles Castellanos, Carles Múrcia); d'activistes, professionals del treball social i periodistes d'origen amazic nord-africà (Aziz Baha, Kaissa Ould Braham, Asmaa Aouattah, Moha Ait Abou); de responsables polítics (Oriol Amorós), i també de joves que s'incorporen a la recerca sobre aquest poble (Albert Badosa, Carla Ferrerós).

Confiam que aquesta tria àmplia hagi encertat a oferir una panoràmica rica sobre el món amazigocatalà.

—

1.

EL POBLE AMAZIC I CATALUNYA: CONTACTES HISTÒRICS

CARLES CASTELLANOS

LINGÜISTA

1. EL POBLE AMAZIC I CATALUNYA: CONTACTES HISTÒRICS

CARLES CASTELLANOS

1. PRIMERS CONTACTES

La importància del poble amazic a Catalunya i als Països Catalans s'ha fet evident al llarg dels darrers trenta anys, sobretot d'ençà dels anys noranta del segle passat, a causa de la importància de la immigració més recent procedent majoritàriament del Marroc, i per la tasca de difusió duta a terme pel moviment associatiu vinculat a aquesta realitat; una realitat que ha portat a situar la llengua amaziga com la tercera llengua més parlada al nostre país. Però els contactes entre els nostres dos pobles tenen unes arrels més profundes, que descriurem tot seguit en els seus aspectes més remarcables.

La primera dada que cal tenir present és la proximitat geogràfica entre les costes de les terres de llengua catalana i les del país amazic (*Tamazga*): les distàncies d'una costa a l'altra són sovint del mateix ordre que les distàncies internes dins els Països Catalans. Si tenim en compte, a més, les rutes de navegació més favorables a la Mediterrània occidental, cal partir de la hipòtesi que els contactes entre aquestes dues costes del sud i del nord han existit des de temps molt reculats.

Hi ha evidències de l'establiment de colons d'*Ilici* (Elx) a *Icosium* (l'actual Alger) al segle I aC, abans mateix de l'anne-

xió del nord d'Àfrica a l'Imperi Romà, un territori que ja va ser vinculat, però, jurídicament a la província Tarraconense. D'altra banda, cal remarcar especialment que la cristianització dels territoris avui catalans va ser obra de nord-africans procedents de Cesarea de Mauretània, avui Xerxel (Cherchell), a Algèria. Són conegudes les vides de sant Feliu i sant Cugat, que després d'una intensa tasca d'evangelització pel país són morts per martiri a Girona i al Vallès, respectivament, el mateix any 304 dC. La divisió religiosa que es va establir al nostre mar d'ençà de l'Edat Mitjana, amb una riba cristiana i l'altra musulmana no ha estat, doncs, sempre així: els contactes han estat en diversos sentits i amb continguts també diversos a través dels temps.

Des del punt de vista lingüístic, un primer contacte que les nostres llengües revelen és el de la romanització que va precedir i acompanyar els processos de cristianització. De la romanització del nord d'Àfrica, la llengua amaziga n'ha guardat testimoniatges importants. Tal com s'afirma a la magnífica introducció del diccionari Múrcia-Zenia, 2015, el llatí africà ha estat la llengua que ha exercit una influència més pregona sobre l'amazic de l'època, tot estenent-la més enllà dels límits de la governació imperial. Entre els llatinismes arrelats dins l'amazic

podem esmentar, d'entre un bon centenar de casos: *abiw* (api), *abrid* (camí), *afalku* (falcó), *akarru* (carro), *asnus* (ase), *afullus* (poll), *afarnu* (forn), *blitu* (bleda), *igr* (camp), *ikikr* (cigró), *tafirst* (pera), *tafaska* (pasqua), *tafkunt* (llar de foc), *taghawsa* (cosa), *taskala* (escala), *tilintit* (llentia), *urtu* (hort)... I la majoria dels noms dels mesos de l'any: *innayr* (gener), *brayr* o *fbrayr* (febrer), *mayyu* (maig)...

Aquesta influència llatina en la llengua amaziga ha deixat, doncs, un bagatge compartit per les nostres dues llengües, que no és negligible.

2. CONTACTES A L'EDAT MITJANA

Més ençà, a l'Edat Mitjana, els contactes tenen lloc en dos sentits diferents: d'una banda, cal tenir en compte la influència de l'expansió arabomusulmana que afecta, en primer lloc, el món amazic i, tot seguit, l'àrea catalana. La conquesta de les terres catalanes, que es perllonga per tres-cents o cinc-cents anys segons les àrees de domini més durador, representa, en l'àmbit cultural, una aportació molt important no sols dins les zones musulmanes sinó arreu del país, per la transferència de coneixements en nombrosos àmbits de la tècnica i de la ciència. Les tècniques agrícoles amazigues i els coneixements transmesos per l'Islam tindran una influència sensible en la vida de les catalanes i els catalans de l'època. En un altre sentit, l'expansió dels reialmes francs i cristians, sobretot a partir del segle IX, accentua les influències romàniques damunt l'àrea musulmana i concretament al nord d'Àfrica, com ho descriurem més avall.

Pel que fa al primer fenomen expansiu, sabem que la po-

blació amaziga, que va contribuir a poblar sobretot durant segles l'àrea de Ponent de Catalunya, les Terres de l'Ebre, les Illes i el País Valencià, va deixar traces de la llengua pròpia (n'esmentem ací els mots 'atzagaia', 'Atzeneta', 'enxaneta', 'genet', 'Mequinensa', 'Tafermatx', a tall d'exemples); però el procés d'arabització que va patir fora de la seva terra va donar com a resultat una influència molt més gran de la llengua àrab en el català. Els testimoniatges són nombrosos i van molt més enllà de l'onomàstica coneguda pel gran públic. Així, al costat dels topònims i antropònims evidents com: Alcover, Albufera o Buferra, Albalat, Albelda, Benicàssim, Benimeli o Binimeli, Bennàsser, Bràfim, Mafumet, Safor... que s'estenen fins a diversos centenars de casos, trobem una gran profusió de termes del lèxic de la botànica i l'agricultura, com albergínia, albercoc, alfàbrega o alfàbega, alfals, algeps, aljub, arròs, assut, atzavara, baco-ra, caduf, carxofa, cofí, cotó, espinacs, festuc, garbell, garrofa o garrova, marduix, safanòria (pastanaga), safareig, safrà, sargüells, saurí, sèquia, sitja, sínia, tramús...; de l'habitatge, el vestit i l'abillament, i la construcció, com: alcova, atzabeja, borja, catifa, golfes o gorfa, màrfega, matalàs o matalaf, quitrà, ràfec, rajola, raval, rambla, safata, safir, setrill, talaia, taüt...; lèxic de la química, la medicina i l'alimentació com: aiguanaf, alcohol, alcofoll, mona, sucre, xarop...; de l'administració, el comerç i la navegació, com: agutzil o algutzir, albarà, drassana, duana, fonda, garbí, magatzem, mostassaf o mostassà, xaloc..., i també lèxic de l'àmbit militar o adjacent, com: adalil, alcàsser, alfil, almirall, almogàver, arraix, darga, escacs, xeic...

El bagatge del lèxic d'origen àrab, o transmès a través

d'aquesta llengua, en el català i en l'amazic assoleix, així, diversos centenars de casos; és, doncs, força intens, un fet que testimonia l'amplitud dels contactes deguts al poblament però també als intercanvis culturals mediterranis que han persistit al llarg dels segles.

L'expansió dels reialmes cristians, primer comercial i tot seguit colonial, és una altra font de nous contactes que va anar rellevant el sentit de l'expansió d'origen arabomusulmà. Hi ha documentades relacions comercials i projectes de missions religioses amb Tunis a la primera meitat del segle XIII. Al llarg dels segles XIII i XIV s'establiren contactes regulars amb altres ciutats del nord d'Àfrica com Alger, Bugia (*Bgayet*) i Tremissèn (és a dir, preferentment als territoris actuals d'Algèria i Tunis, dins els límits que fixà l'anomenada "Concòrdia de Montegudo" a partir de l'any 1291 per a la corona Catalanoaragonesa en la seva rivalitat amb la corona de Castella). Mostres d'aquestes relacions són l'activitat de Ramon Llull, que escriví en català i àrab i visità Tunis i Bugia (*Bgayet*) amb propòsits evangelitzadors, i també la vida d'Anselm Turmeda (1352-1423), frare franciscà originari de Mallorca convertit a l'Islam amb el nom d'Abd Al-lah al-Tarjuman i resident a Tunis, el qual escriví semblantment en català i en àrab.

En aquest procés expansiu cal parlar aleshores, des del punt de vista lingüístic, d'influència romànica en la llengua amaziga. Una primera onada té lloc a través del comerç i, sovint, per mitjà de l'anomenada *Lingua Franca Mediterrània*, parlar pidgin comercial de base romànica i amb una important aportació occitanocatalana. Mots com *amrkanti* (ric), *sbiṭar* o *spiṭar* (hospi-

tal), *taruka* (troca), *takarrust* (del romànic 'carrossa') i *takuzint* (potser de l'occità 'cosina', cuina) etc. serien alguns exemples d'una primera influència neollatina, d'origen 'franc', en la llengua amaziga, que pot assolir ben bé un centenar d'elements.

3. ÈPOCA DE LA CONQUESTA COLONIAL

Més recentment, a partir de la meitat del segle XIX, la influència del francès principalment (de vegades per la intermediació de l'àrab), al nord d'Àfrica, ha estat molt remarcable i aquest fet s'ha reflectit en la llengua amaziga en l'apropiació d'altres centenars de termes de la tecnologia moderna, d'origen romànic. El bagatge de base romànica compartit entre el català i l'amazic s'estén per tant a més d'un altre centenar de casos.

Però, el que cal remarcar per damunt de tot és que, en el transcurs d'aquests dos grans fenòmens expansius que hem descrit, cal situar, com hem pogut veure, el frec-a-frec continuat, dins la Mediterrània occidental i encontorns, entre la població amaziga i la catalana, en les activitats permanents de pesca i de comerç, principalment. Una bona part dels contactes i manlleus lingüístics tenen aquest origen, una relació que ha passat per damunt dels vaivens de les conquestes militars i les expansions de base religiosa. Paraules com *tracca* ['traf:a] (xarxa) i *tabanta* (davantal), serien bons exemples. d'aportació del català a l'amazic en l'àmbit de la cultura material.

Les relacions mantingudes als segles XIX i XX mereixen també algunes consideracions: els catalans participaren, amb graus diferents de compromís, en les empreses colonials del segle XX. La conquesta francesa d'Alger l'any 1830 comptà amb la col-

laboració dels ports menorquins i obrí pas a una intensa emigració d'aquest origen a Algèria. Els anys 1859-1860 tingué lloc l'anomenada "Guerra d'Àfrica" on soldats catalans encapçalats pel general Prim participaren en els combats de l'exèrcit espanyol contra la revolta del Rif d'aquella època. També a finals del segle XIX té lloc una important emigració de població de la regió d'Alacant cap a Algèria, concretament a Orà i el seu entorn, regió on ha perviscut una població de llengua catalana fins a èpoques recents. L'emigració i la guerra eren en la majoria dels casos, en una i altra banda, una sortida a una situació de misèria extrema. L'allistament forçat a la guerra provocà però en la major part de la població catalana fortes reaccions contràries, la més important de les quals fou la revolució de 1909 anomenada "setmana tràgica". I la revolta d'Abdelkrim, que mantingué una república independent del Rif amazic, entre 1921 i 1926, i que només fou vençuda per l'acció combinada dels exèrcits espanyol i francès, fou un altre element de confrontació que comptà amb

la solidaritat de sectors importants de la societat catalana.

Més de mil anys de contactes històrics constatables s'han traduït en una gran proximitat en molts aspectes de la cultura material i dels coneixements, i en un bagatge lingüístic compartit considerable de diversos centenars de casos que s'aniran clarificant i ampliant en la mesura que la recerca hi vagi aprofundint. Més enllà de les adscripcions religioses i les mitologies que es relacionen en les denominacions tradicionals de 'moros' i 'cristians', el coneixement mutu ha anat posant al descobert tota mena de semblances i proximitats que restaven amagades. Fins i tot en les curiositats aparentment més intrascendents: que a Mallorca i Menorca anomenin el gat com a 'moix' d'una manera molt semblant a la forma nord-africana *mucc* ['muʃ:] no es pot explicar tan sols com el resultat d'un recurs onomatopèic casual desenvolupat de manera paral·lela a una banda i a l'altra del nostre mar.

2.

EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA: ASPECTES D'ACTUALITAT

ALBERT BADOSA I CARLA FERRERÓS

LINGÜISTA. MEMBRE DEL GLIDI (UB) / FILÒLOGA. MEMBRE DEL GLIDI (UB) I DEL GALI (UDG)

2. EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA: ASPECTES D'ACTUALITAT

ALBERT BADOSA I CARLA FERRERÓS

INTRODUCCIÓ: HISTÒRIA I SOCIETAT

1. Descripció numèrica

L'amazic és una llengua de la família afroasiàtica parlada al nord d'Àfrica per aproximadament 20 milions de persones. El Marroc és el principal estat amazigòfon, i la llengua hi és cooficial des de 2011. A Algèria també hi ha una població amaziga important.

A Catalunya hi ha més de 125.000 parlants d'amazic, fet que segurament situa aquesta llengua com a tercera en nombre de parlants, només per darrere del castellà i el català. Malgrat que sigui un grup tan nombrós, n'hi ha un cert desconeixement entre la societat catalana, ja que queden ocultats pels parlants de la llengua dominant al Marroc, l'àrab. El coneixement que se'n té ha quedat circumscrit a àmbits acadèmics i especialitzats: la població catalana no sol saber qui són els amazics malgrat ser un grup tan nombrós a casa nostra. A Catalunya, actualment, hi ha uns 240.000 ciutadans d'origen marroquí, i entre un 50% i un 80% d'aquests són parlants d'amazic. A més, hi ha una població creixent de més de 9.000 algerians, un nombre indeterminat dels quals són també parlants d'amazic¹.

2. Descripció geogràfica

L'àrea amaziga als territoris d'origen no és contínua: al Marroc i a Algèria és on hi ha més parlants, però en zones aïllades les unes de les altres. Hi ha altres illes de parlants a Tunísia, Mali, Níger, Líbia, Mauritània i Egipte².

La diàspora amaziga, de milions de persones, està establerta sobretot a la banda nord del Mediterrani. Els països amb més amazics són França (uns 2 milions, la majoria algerians de la Cabília i xavis), Bèlgica (mig milió, la majoria marroquins rifenys) i Holanda (més de 350.000, també marroquins rifenys). També se n'han establert al Canadà i a Israel, on hi ha amazics jueus. A l'Estat espanyol, hi ha sobretot amazics rifenys establerts a Andalusia, que venen de la zona de Tànger.

Els parlants d'amazic a Catalunya provenen majoritàriament del Marroc, de les tres grans àrees coincidents amb la divisió dialectal de la llengua: el Rif, el sud-oest i el sud-est.

Els amazics del Rif són els primers que es van establir a

¹ BARRIERAS, 2013; DGPL, 2015.

² LAMUELA, 2002; CHAKER, 2004.

Catalunya a partir dels anys 1960-1980, mentre que els del sud ho van fer més tard (1990-2000). Els primers parlen la varietat rifenya, força diferent a les varietats del sud del Marroc, però més semblant a les varietats del nord-oest d'Algèria.

Els amazics del sud-oest (de la zona de Marràqueix i Agadir) i del sud-est (de la zona de Tinghir) parlen respectivament les varietats taixelhit i tamazic. Aquestes varietats són força intel·ligibles mútuament, però no tant amb la rifenya, ja que pertanyen a blocs dialectals diferents³.

Des de les primeres onades migratòries d'amazics rifenys establerts, sobretot, a la comarca d'Osona, trobem població de llengua familiar amaziga a tot el territori català. Alguns punts de la geografia amb més concentració de persones amazigues són els següents:

- + Comarques d'Osona, el Maresme i l'Empordà: amazics del nord del Marroc (rifenys).
- + Sabadell, Cornellà de Llobregat i Tortosa: amazics del sud-est del Marroc (tamazics).

3. Descripció econòmica i social

És difícil trobar dades precises sobre la comunitat amaziga a Catalunya, sobretot pel que fa a la dimensió econòmica i social. Això té a veure amb la no diferenciació dels amazics dins del col·lectiu marroquí, un problema que comença a les administracions catalana i espanyola, i al mateix Marroc, però que s'estén a d'altres àrees, com el món acadèmic⁴.

La majoria d'amazics nascuts al Marroc i emigrats a Catalunya pertanyen a la classe treballadora i hi han arribat per

motius econòmics i laborals. Solen viure en barris perifèrics o bé en edificis antics de centres urbans, com per exemple Salt, Figueres, Vic o Tortosa. Molts treballen en el sector de serveis o en el comerç. A més, hi ha un grup relativament nombrós d'amazics que tenen altres ocupacions com ara la de mediador cultural, educador social, intèrpret o tècnic d'immigració; feines del sector públic que reverteixen en la mateixa comunitat amaziga. Pel que fa a distincions de gènere, molts homes treballen en el sector de la construcció o l'agricultura i ramaderia, mentre que moltes dones són mestresses de casa i tenen una taxa d'ocupació baixa (que s'ha anat incrementant amb la crisi econòmica). Pel que fa als joves, no hi ha tanta distinció entre gèneres i en general tenen un nivell educatiu més alt i accedeixen a feines amb més qualificació⁵.

Deixant de banda els joves que acabem de mencionar, la majoria d'amazics treballa en feines que requereixen poca qualificació. Aquest és un dels motius pels quals la crisi econòmica ha afectat molt la comunitat amaziga econòmicament i socialment, i és que algunes famílies han hagut de tornar a emigrar, s'han perdut molts llocs de treball i ha augmentat molt la precarització laboral⁶. El racisme és un dels impediments d'accés al

---

³ NAIT-ZERRAD, 2004.

---

⁴ TILMATINE, 2005.

---

⁵ BADOSA, 2018 (dades pròpies); PÀMIES [ET AL.], 2014.

---

⁶ COLECTIVO IOÉ, 2012.

món laboral i una de les dificultats socials, especialment per a les dones, al qual s'afegeix el sexisme⁷.

4. Dificultats legals

El principal problema de la comunitat amaziga a Catalunya en termes legals segueix sent la invisibilització com a nació minoritzada dins de la comunitat marroquina. Això té moltes repercussions sobre la vida dels amazics, sobretot pel que fa a reconeixement de la llengua i la cultura. Un exemple clar en són els problemes amb els intèrprets o mediadors en centres públics: com que l'Administració considera parlants d'àrab tots els marroquins, i els amazics, a Catalunya, són d'origen marroquí, sovint a l'usuari d'un servei públic que parla amazic, però que no parla àrab, se li assigna un mediador que només parla àrab⁸.

És cert que hi ha hagut algun gest per part de l'Administració, com per exemple la Resolució 1197/VI del Parlament de Catalunya, sobre el suport a la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic. Aquesta resolució va permetre la creació de diversos organismes dedicats a l'estudi, promoció i suport de la comunitat amaziga a Catalunya. El cas és, però, que aquests gestos són insuficients, i que, des de la crisi econòmica del 2007, hi ha hagut una regressió i no s'ha treballat per expandir els drets dels amazics a Catalunya.

A això hi hem d'afegir les dificultats genèriques de la immigració de països no occidentals, com per exemple les dificultats burocràtiques per accedir al món laboral o a certes prestacions públiques.

---

⁷ BADOSA, 2018.

---

⁸ TILMATINE, 2005.

BIBLIOGRAFIA

AKILOUD, H.; CASTELLANOS, E. *Els amazics: una història silenciada, una llengua viva*. Valls: Cossetània, 2007.

BADOSA, A. *The mirror effect: Language ideologies of the Amazigh and Quechua communities in Catalonia*. Londres: SOAS University of London, 2018. Tesina de màster.

BARRIERAS, M. "La cruïlla del multilingüisme: les llengües dels catalans al segle XXI". *Revista de la càtedra sobre diversitat social* (juliol 2013), núm. 3.

CHAKER, S. "Langue et littérature berbères". *Clio [en línia]*. (2004) <https://goo.gl/ygE8ej> [Consulta: 1 desembre 2018].

COLECTIVO IOÉ. *Crisis e inmigración marroquí en España: 2007-2011*. Madrid: Colectivo ioé, 2012.

DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (DGPL). *Informe de polí-*

tica lingüística 2015. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2015.

LAMUELA, X. *El berber: estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del berber o amazig*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família, 2002.

NAÏT-ZERRAD, K. *Linguistique berbère et applications*. París: L'Harmattan, 2004.

PÀMIES, J. [ET AL.]. "Trajectòries d'èxit dels joves d'origen marroquí a Catalunya. Una anàlisi qualitativa des d'una perspectiva comparada". A: *Recerca i Immigració VI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social i Família, 2014. (Ciutadania i Immigració; 10)

TILMATINE, M. "La immigració amaziga a Catalunya: l'aposta identitària i ciutadana". *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística* (2005), núm. 34.

-

3.

LA LLENGUA AMAZIGA I ELS SEUS PARLANTS A CATALUNYA

CARLA FERRERÓS I ALBERT BADOSA

FILÒLOGA. MEMBRE DEL GLIDI (UB) I DEL GALI (UDG) / LINGÜISTA. MEMBRE DEL GLIDI (UB)

3. LA LLENGUA AMAZIGA I ELS SEUS PARLANTS A CATALUNYA

CARLA FERRERÓS I ALBERT BADOSA

1. LLENGUA

1.1. Què és l'amazic, on es parla?

L'amazic, *amazigh*, *tamazight* o berber¹ és un grup de llengües i varietats lingüístiques pertanyents a la família afroasiàtica, en la qual també es troben les llengües semítiques, com l'àrab i l'hebreu. Es creu que el guanxe de les illes Canàries era una llengua amaziga². La llengua és parlada per més de 20 milions de persones, sense dades oficials precises³. Els països amb més parlants són Algèria (25% de la població) i, sobretot, el Marroc (40% de la població). Tot i així, alguns autors, com Ennaji⁴, afirmen que el percentatge de parlants d'amazic al Marroc podria arribar fins al 60 o 80%. També és parlat per comunitats petites a la resta del nord d'Àfrica i pels tuaregs.

Tradicionalment, l'amazic s'ha escrit amb tres sistemes d'escriptura: el llatí, l'alifat i un sistema propi anomenat tifinag, que era tradicionalment un alfabet consonàntic o abjad amb origen al segle VI aC. El seu ús va quedar arraconat i mantingut només per la comunitat tuareg, fins que fa poques dècades es va començar a recuperar com a escriptura pròpia i símbol d'identitat amaziga. El neotifinag ha estat desenvolupat més recentment: es basa en l'adaptació dels símbols de les varietats

antigues de tifinag. S'escriu d'esquerra a dreta i amb vocals. És el sistema d'escriptura oficial de l'amazic al Marroc, tot i que a la pràctica sovint s'utilitza l'alfabet llatí i es reserva el tifinag per a usos simbòlics o identitaris⁵.

Les diferents varietats de la llengua amaziga estan aïl·lades geogràficament, i hi ha certa distància lingüística. Les varietats del Marroc són el tarifit o rifyeny al nord-est, el tamazic al centre-est i el taixelhit al sud-oest. Les varietats algerianes són el cabilenc o taqbaylit al nord-est; el taixawit o xaui al sud, i el tamzabit o mozabit al Mzab, al centre-nord. Hi ha illes de parlants d'amazic a Tunísia, Líbia i Egipte. Un altre grup important de parlants són els tuaregs a l'àrea d'Algèria, Líbia, Nigèria,

---

¹ L'ús del mot *berber* per referir-se a la llengua, malgrat ser utilitzat per alguns militants polítics i culturals (v., per exemple, Chaker), es considera despectiu. En català s'ha estès el terme *amazic*, proposat per Tilmatine [et al.] (1998) i Castellanos (1997), a partir del terme *amaziyt* (les persones amazigues) i *tamaziyt* (la llengua amaziga), en amazic (Lamuela, 2002).

---

² ONRUBIA-PINTADO, 1992.

---

³ CHAKER, 2004.

---

⁴ ENNAJI, 2005.

---

⁵ CHAKER, 2002.

Burkina Faso, Níger i Mali. Les varietats geogràfiques de l'amazic són de classificació difícil a causa de la gran quantitat d'isoglosses que separen trets lingüístics de tot tipus⁶. Les varietats amazigues es classifiquen en blocs dialectals. Entre algunes varietats no hi ha intel·ligibilitat mútua, especialment si formen part de blocs dialectals diferents com passa, per exemple, entre el rifyeny i els altres dialectes marroquins.

1.2. Informació lingüística bàsica

Tot i que els dialectes amazics presenten divergències en tots els components de la gramàtica, mostrem, a grans trets, característiques comunes a totes o a gairebé totes les varietats i que presenten diferències amb el català⁷:

Fonologia

L'amazic té quatre vocals: /i/, /a/, /u/ i /ə/. Pel que fa a les consonants, cal destacar que n'hi ha de labialitzades (per exemple, b^w) i d'emfàtiques (per exemple, t^ʕ).

Morfologia

Els noms tenen flexió de gènere, de nombre i d'estat, és a dir, poden ser masculins o femenins, singulars o plurals, i poden estar en estat lliure o en estat d'annexió segons la funció i el lloc que ocupen dins d'una oració.

El morfema de femení és un morfema discontinu *t...* (*t*). El procediment de formació de plural consisteix a canviar la primera vocal del mot en singular en *i* i a afegir el sufix *-n* en els mots masculins o *-in* en el femenins.

No hi ha article, ni tampoc els equivalents a les partícules pronominals *en* i *hi*.

En lloc d'organitzar els verbs en distincions temporals, ho fan amb distincions aspectuals (és a dir, en lloc de flexionar el verb en funció de si fa referència a un passat, un present o un futur, la flexió indica si l'acció és acomplerta o no).

Sintaxi

L'ordre dels constituents de l'oració en la majoria de varietats de l'amazic és diferent del català. L'ordre oracional bàsic és verb-subjecte-objecte.

Les oracions copulatives (les que en català es construeixen amb els verbs *ser* o *estar*) i les existencials (amb *haver-hi*) en amazic es construeixen sense verb.

Lèxic

Algunes realitats són anomenades de manera diferent en català i en amazic. Alguns exemples de camps semàntics bàsics són els següents:

- + Parts del cos: la 'mà' i el 'braç' s'anomenen amb una sola paraula, *afus*, i en canvi en tenen com a mínim dues per referir-se a 'cabells': *acuwawaf* 'cabells' i *azaybibn* 'cabells, comptable'. D'altra banda, mentre que en català l'amor s'associa al cor, en

⁶ MÚRCIA, 2011.

⁷ LAMUELA, 2002.

amazic, quan és molt intens, s'associa al fetge, *tasa*⁸.

- + Termes de parentiu: existeixen mots diferents per als cunyats en funció de si són marits o mullers del germà o germana d'un home o d'una dona. En alguns casos, els mots per a 'cunyat' també poden fer referència a 'sogre' o a 'gendre'⁹.
- + Colors: hi ha una sola paraula per referir-se al 'blau' i al 'verd'.

2. ELS PARLANTS D'AMAZIC A CATALUNYA

2.1. Són multilingües, els amazics¹⁰?

Els parlants d'amazic tenen perfils lingüístics diferents en funció de certes variables. Generalment, els amazics que han viscut més temps al Marroc, a més de l'amazic, saben parlar l'àrab d'àrjia, l'àrab del Marroc amb què han estat en contacte al país d'origen. Si han estat escolaritzats al país d'origen, han estudiat l'àrab clàssic (o/i l'estàndard) i el francès. A més, els amazics establerts a Catalunya tendeixen a aprendre tant català com, sobretot, castellà. Alguns amazics també han fet cursos d'anglès al llarg de la seva vida.

En general els homes tenen més competència en català i castellà que les dones, tot i que moltes dones assisteixen a cursos de llengua. Això té a veure, en part, amb la tendència dels homes de treballar en sectors on es necessiten les llengües locals, com la construcció o el sector serveis, i la de les dones a ser mestresses de casa. Alguns amazics també treballen en feines relacionades amb la mediació i gestió cultural i amb la immigració, i dominen tant el català com el castellà. El català està ben valorat com a eina d'ascensor social i per a accedir a

determinats tipus de feines.

Els parlants d'amazic que han estat escolaritzats a Catalunya tenen un perfil diferent: les llengües que els seus pares havien après a l'escola marroquina, ells no les coneixen. És a dir, no saben ni francès ni àrab estàndard o clàssic. La majoria tampoc no saben parlar d'àrjia ja que no hi han estat en contacte. Els fills de famílies amaziques, doncs, a més de saber amazic perquè els seus pares els l'han transmès, tenen els mateixos coneixements lingüístics que qualsevol altra persona nascuda a Catalunya: parlen català, castellà i l'anglès que han après a l'escola. Alguns d'aquests fills de famílies d'origen amazic assisteixen a classes extraescolars d'àrab per la importància que té aquesta llengua per a la religió islàmica. En alguns casos, a més, han pogut rebre les poques classes extraescolars d'amazic que s'han programat des del Departament d'Ensenyament. No hi ha homogeneïtat en els coneixements d'amazic que tenen aquests parlants: alguns el fan servir poc, només en l'àmbit familiar. D'altres, en canvi, han ampliat aquests coneixements i, quan ha estat possible, fins i tot han après a escriure en aquesta llengua, que actualment està en procés d'estandardització.

Les diferents varietats d'amazic més parlades a Catalunya (el tamazic i el rifyny) són força diferents entre si i sovint no hi ha intercomprensió. Això provoca que hi hagi joves amazics

⁸ FERRERÓS, 2015.

⁹ LAMUELA, 2002.

¹⁰ ALARCÓN I GARZÓN, 2011; BADOSA, 2018.

les famílies dels quals venen de zones del Marroc diferents que es comuniquen entre ells en català o en castellà. Aquestes varietats geogràfiques de la llengua, a més, també són distants de l'estàndard proposat pels acadèmics marroquins, especialment pel que fa al lèxic. Així doncs, als amazigòfons que poden estudiar la seva llengua familiar d'una manera formal els ensenyen una llengua força allunyada de la que parlen a casa.

També hi ha una petita presència d'amazics que han viscut en altres països de la diàspora, com França, Bèlgica o els Països Baixos, i que, per tant, parlen les llengües d'aquests països. Hi ha gent que es considera amaziga o d'herència amaziga, provinent de zones urbanes del Marroc que no saben amazic, ja que a les ciutats marroquines molts amazics interrompen la transmissió de la seva llengua i la substitueixen per l'àrab.

2.2. Ideologies i actituds lingüístiques dels parlants d'amazic¹¹

No hi ha una relació homogènia dels parlants d'amazic amb el català i el castellà. El català es percep com a requisit per accedir a certes feines. En segons quines zones, el castellà es valora com la llengua del carrer i la llengua de comunicació amb d'altres comunitats. Tot i que la majoria només han viscut a Catalunya, alguns consideren el castellà més útil i important perquè es fa servir a tot l'Estat espanyol, mentre que el català es parla en un territori més petit. Altres, en canvi, valoren el català no només per l'accés que els pot donar a llocs de treball sinó també pel seu valor identitari.

Aquests últims, els que valoren el català com a llengua identitària, solen tenir consciència nacional, cultural i lingüística

amaziga. En alguns casos, el coneixement de la situació sociolingüística del català els ha despertat un sentiment identitari amazic¹². Defensen la preservació tant de l'amazic com del català i usen aquestes llengües de manera preferent. D'altres, més pocs, tenien aquesta consciència ja abans d'arribar a Catalunya, i és que cal recordar que, al Magrib, fa dècades que hi ha un moviment amazic actiu, especialment a Algèria (i, força més recentment, al Marroc). Aquest moviment ha fomentat i estès la consciència nacional amaziga i la lluita pels drets culturals, nacionals i lingüístics dels amazics¹³.

Un altre grup d'amazics són els que s'identifiquen amb l'àrab. Malgrat que no és la seva llengua, expressen un sentiment d'identificació amb la religió i amb l'Estat marroquí. A les mesquites, els sermons es fan en àrab o en castellà, depenent del lloc¹⁴. Aquells qui es defineixen com a marroquins també tendeixen a identificar-se com a espanyols, i prenen l'estat-nació com a referència. Els amazics provinents de centres urbans tenen més tendència a aquesta forma d'identitat. En general valoren l'amazic com a llengua important per a la identitat però com a llengua poc útil respecte l'àrab. Alguns d'ells han deixat de transmetre l'amazic o no el saben perquè ja no els l'han transmès.

---

¹¹ BADOSA, 2018.

¹² JUNYENT [et al.], 2011; CORTÈS-COLOMÉ [et al.], 2016; BARRIERAS I FERRERÓS, 2018; PERA-ROS, 2017.

¹³ MADDY-WEITZMAN, 2012.

¹⁴ EL AISSATI, 2001.

BIBLIOGRAFIA

ALARCÓN, A.; GARZÓN, L. *Language, Migration and Social Mobility in Catalonia*. Leiden (Països Baixos): Brill, 2011.

BADOSA, A. *The mirror effect: Language ideologies of the Amazigh and Quechua communities in Catalonia*. Londres: SOAS University of London, 2018. Tesina de màster.

BARRIERAS, M.; FERRERÓS, C. "Llengües minoritàries al·loglotes a Catalunya: una mostra d'estudiants universitaris". A: *Actas do XIII Congreso Internacional de Lingüística Xeral*. Vigo: Universitat de Vigo, 2018, p. 364-371.

CASTELLANOS, C. *El procés d'estandardització de les llengües. Estudi comparatiu i aplicació a la llengua amazigha*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1997. Tesi doctoral.

CASTELLANOS, E.; AKILOUD, H. "Amazics: identitat i llengua a l'Àfrica del nord". *Divèrsia* (2013), núm. 3.

CHAKER, S. "La langue berbère en France. Situation actuelle et perspectives de développement". A: TILMATINE, M. *Enseignement des langues d'origine et immigration nord-africaine en Europe: langue maternelle ou langue d'État?* París: Inalco, 1997.

CHAKER, S. "L'écriture libyco-berbère. État des lieux, déchiffrement et perspectives linguistiques et sociolinguistiques". *Collo-*

que annuel de la SHESL. Lyon, 2 febrer 2002.

CHAKER, S. "Le berbère". A: CERQUIGLINI, B. (dir.) *Les langues de France*. Paris: PUF, 2003, p. 215-227.

CHAKER, S. "Langue et littérature berbères". *Clio* [en línia]. (2004) <https://goo.gl/ygE8ej> [Consulta: 1 desembre 2018].

CHAKER, S. "Langues et cité. Le berbère". *Bulletin de l'observatoire des pratiques linguistiques* (agost 2013), núm. 23, p. 1-12.

CORTÈS-COLOMÉ, M.; BARRIERAS, M.; COMELLAS, P. "Changes in immigrant individuals' language attitudes through contact with Catalan: the mirror effect". *Language Awareness* (agost 2016), p. 272-289.

EL AISSATI, A. "Ethnic Identity, Language Shift and the Amazigh voice in Morocco and Algeria". *Race, Gender and Class*. Vol. 8 (2001), núm. 3, p. 57-69.

ENNAJI, M. *Multilingualism, cultural identity and education in Morocco*. Berlín: Springer Science & Business Media, 2005.

FERRERÓS, C. *Categorització semàntica de les parts del cos en català i en amazic: un estudi comparatiu*. Girona: Universitat de Girona, 2015. Tesi doctoral.

JUNYENT, M. C. [et al.]. "Canvi de representacions lingüístiques de

parlants al·loglots per contacte amb la situació lingüística catalana". A: *Recerca i immigració III*. Barcelona: Direcció General per a la Immigració, 2011, p. 93-109.

LAMUELA, X. *El berber: estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del berber o amazig*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família, 2002.

MADDY-WEITZMAN, B. "Arabization and its Discontents: The Rise of the Amazigh Movement in North Africa". *The Journal of the Middle East and Africa* (2012), p. 109-135.

MÚRCIA, C.; ZENIA, S. *Diccionari català-amazic / amazic-català*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2016.

ONRUBIA-PINTADO, J. "Canaries (Îles)". A: *Encyclopédie berbère*, 11. Aix-en-Provence: Edisud, 1992, p. 1731-1755.

PERA-ROS, R. *Rethinking Language Policies in Catalonia: Taking Migrant Languages into Account*. Universitat de Groningen, 2017. Tesi doctoral

TILMATINE, M. [ET AL.]. *La Llengua rifenya: Tutlayt tarifiyt*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

-

4.

LES PUBLICACIONS SOBRE L'AMAZIC A CATALUNYA I LES CLASSES EXTRACURRICULARS

CARLES MÚRCIA

PROFESSOR DE FILOGIA A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

4. LES PUBLICACIONS SOBRE L'AMAZIC A CATALUNYA I LES CLASSES EXTRACURRICULARS

CARLES MÚRCIA

1. LES PUBLICACIONS SOBRE L'AMAZIC A CATALUNYA

1.1. Introducció

Els estudis amazics a Catalunya no arrenquen a l'època colonial, a diferència del que va passar a França, Itàlia i Espanya, en què l'objecte dels estudis estava relacionat amb l'explotació de la població i del terreny. Les publicacions sobre l'amazic comencen en les universitats catalanes arran de la immigració massiva de gent amaziga (la major major part procedent del Marroc, sobretot del sud-est o Asàmmer i del Rif) ja d'ençà dels anys 1990 i sobretot a partir de l'any 2000. Conseqüentment, la demanda de coneixements científics neix de l'interès d'una societat més i més preocupada amb la seva pròpia diversitat lingüística i cultural.

A banda del precedent puntual dels cursos d'amazic (dialecte taixelhit) d'Omar Ouakrim entre 1993 i 1995 a l'Institut del Pròxim Orient Antic de la Universitat Autònoma de Barcelona, el pioner i mestre dels estudis amazics a Catalunya és Carles Castellanos, que l'any 1997 va defensar una tesi sobre l'estandardització de la llengua amaziga molt important i clarivent, ja que l'autor hi proposa per primera vegada el model d'estandardització composicional i plural que hom aplica avui dia a la codificació gramatical i lèxica de l'amazic estàndard.

Entre els anys 2004 i 2005, Mohand Tilmatine impartí cursos d'amazic (dialecte rifeny) a la facultat de traducció i interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

D'ençà de l'any 2005, la presència acadèmica dels estudis amazics a la Universitat de Barcelona (concretament a la Facultat de Filologia, a l'Institut del Pròxim Orient Antic, a l'Escola d'Idiomes Moderns, als cursos d'estiu i al màster d'estudis àrabs i islàmics) ha estat assegurada per Carles Múrcia, que hi ha impartit cursos de lingüística, de literatura, d'història, de cultura, de traducció i de formació de professors. Des del punt de vista de la recerca, l'autor ha centrat els seus treballs en dos àmbits: d'una banda, l'estudi de la llengua amaziga a l'antiguitat a partir de les fonts gregues i llatines, que ha pres cos fonamentalment en els dos volums de la seva tesi doctoral (publicada l'any 2011 gràcies al premi Cum Laude atorgat per la Xarxa Vives a la millor tesi en humanitats defensada a les universitats dels Països Catalans l'any 2010); d'altra banda, l'estandardització de la llengua amaziga, que ha pres cos fonamentalment amb el diccionari català-amazic / amazic-català (en coautoria amb Salem Zenia) i nombrosos articles científics.

L'accés dels estudis amazics a la Universitat de Barcelona va

ser afavorit per una resolució del Parlament de Catalunya de suport a «la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic» (resolució 1197/VI del 6 de març de 2002). Aquesta resolució va permetre la creació de l'Observatori Català de la Llengua Amaziga (sota l'empareda de Linguamón - Casa de les Llengües) l'any 2005. No obstant això, arran de l'aclaparadora crisi econòmica dels anys 2007 i següents, Linguamón va desaparèixer en 2011 i, consegüentment, el finançament de la presència acadèmica a la Universitat de Barcelona dels estudis amazics, que ja no tenen més presència regular que una assignatura al màster d'estudis àrabs i islàmics, impartida adés per Asmaa Aouattah, adés per Carles Múrcia.

La recerca lingüística amaziga, no obstant això, prossegueix el seu curs, i la contribució dels investigadors catalanoamazics no deixa de guanyar pes en el marc general de l'amazigologia, malgrat la manca de d'enquadrament acadèmic que llur tasca mereixeria. La tradició lingüística catalana apareix més original en certs àmbits, principalment la sociolingüística i la diacronia. És justament en aquests dos àmbits on l'aportació dels investigadors de les universitats catalanes ha estat més fecunda. Entre els darrers treballs, val la pena destacar, d'una banda, la tesi de Hassan Akioud, defensada l'any 2013 a la Universitat Autònoma de Barcelona, sobre l'estandardització de l'onomàstica amaziga, en la qual l'autor aporta criteris ben fonamentats que permetrien la dignificació d'un patrimoni lingüístic tan deturpat a l'Àfrica del Nord com és la toponímia i l'antroponímia; i, d'altra banda, el treball de màster, defensat l'any 2015, de Said Bobouh sobre la creació de vocabulari científic internacional en amazic. Finalment, el diccionari estàndard de l'amazic septen-

trional, publicat en 2015 en paper i en 2017 en versió digital, cristal·litza el gruix de les aportacions de la tradició amazigòloga catalana a l'estandardització de l'amazic: elaboració del model d'estandardització composicional plural, gestió del lèxic estàndard, tractament dels estrats que componen el lèxic amazic, criteris científics d'ortografia i de codificació gramatical, etc.

1.2. Les publicacions científiques

Citem a continuació les principals publicacions científiques sobre l'amazic d'investigadors de casa nostra:

1. Treballs de Carles Castellanos (Universitat Autònoma de Barcelona) sobre l'estandardització de l'amazic:
  - + Tesi doctoral *El procés d'estandardització de les llengües. Estudi comparatiu i aplicació a la llengua amaziga*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1997, 360 p.
  - + Llibre (que reprèn la primera part de la seva tesi) *Llengües, dialectes i estandardització*. Barcelona: Octaedro, 2000, 128 p.
  - + Comunicació "Enseignement et standardisation: les deux urgences de l'amazigh: la langue commune et l'aménagement néologique". *Actes du colloque international sur l'amazigh "Éducation et langues maternelles: l'exemple de l'amazigh"*. Casablanca: Fondation BMCE, 2003, p. 27-50.
  - + Comunicació "L'expérience catalane en matière de normalisation linguistique". A Meftaha Ameer et Abdallah Boumalk (ed.), *Standardisation de l'amazigh. Actes du séminaire organisé par le Centre de l'Aménagement Linguistique (Rabat, 8-9 décembre*

bre 2003). Rabat: Publications de l'IRCAM, 2004, p. 23-43.

2. Treballs dels lingüistes de la Universitat de Girona:

Els lingüistes d'aquesta universitat han tractat especialment la interferència de la llengua amaziga en l'adquisició de la llengua catalana en la població escolar.

- + Xavier Lamuela, *El berber*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família, 2005 (Llengua, immigració i ensenyament del català; 5), 171 p.
- + Lluïsa Gràcia (amb la col·laboració de Pere Mayans), *Llengua i immigració. La influència de la primera llengua en l'adquisició del català com a segona llengua*. Vic: Eumo Editorial, 2010.
- + Carla Ferrerós, *Categorització semàntica de les parts del cos en català i en amazic: un estudi comparatiu*. (Tesi doctoral defensada l'any 2015)

3. Treballs de Carles Múrcia (Universitat de Barcelona):

A. Sobre els intercanvis lingüístics entre l'amazic antic, d'una banda, i el llatí i el grec, de l'altra:

- + Tesi doctoral, defensada el 2010, *La llengua amaziga a l'antiguitat a partir de les fonts gregues i llatines*. 2 vol. Barcelona: Institut Mòn Juïc / Promocions i Publicacions Universitàries, 2011, LX+669+636 p. + annex cartogràfic de 17 làmines en color.
- + Article "Tarua: ein amazighisches Wort in der Iohannis des Corippus", *Glotta. Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache* 82 (2006). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, p. 177-191.
- + Article "Νεῖλος : El nom grec del riu Nil pot ser d'origen ama-

zic?" *Aula Orientalis* 25, 2007, p. 269-292.

- + Article "Gadaia: ein weiteres amazighisches Wort in der Iohannis des Corippus", *Glotta. Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache* 86 (2008). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, p. 30-39.
- + Article "L'origen del llatí *buricus* 'cavall petit' i el grec βρικόν 'ase' ", *Anuari de Filologia de la Universitat de Barcelona* 25-26, Secció D, *Studia Graeca et Latina (2003-2004)*, Barcelona 2009, p. 271-288.
- + Comunicació "Que sait-on de la langue des Maures? Distribution géographique et situation sociolinguistique des langues en Afrique Proconsulaire", dins Coline Ruiz-Darasse i Eugenio Luján (ed.), *Contacts linguistiques dans l'Occident méditerranéen antique*. Madrid: Collection de la Casa de Velázquez, 2011, p. 103-127.

B. Sobre l'estandardització de l'amazic:

- + Llibre (en coautoria amb Salem Zenia) *Diccionari català-amazic / amazic-català (estàndard del diasistema amazic septentrional)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2015, CCII+1179 p. ISBN: 978-84-944911-0-8.
- + Article "Diachronie et aménagement de l'amazighe", *Asinag. Revue scientifique de l'Institut royal de la culture amazighe. Dossier sur le multilinguisme en Afrique du Nord à travers l'histoire* 11. Rabat: Publications de l'IRCAM, 2016, p. 47-87.
- + Publicació en línia (en coautoria amb Salem Zenia) *Diccionari digital català-amazic / amazic-català*, el gener 2018, amb addicions i esmenes en relació amb la versió impresa publicada l'any 2015, accessible lliurement, gràcies al PEN Cata-

là, al domini www.amazic.cat

- + Comunicació "Lexicographie amazighe standard: état de lieux et perspectives", dins Kamal Naït-Zerrad (ed.), *Actes du Colloque international de linguistique berbère* (París, 9-10/3/2017), en premsa.

4. Treballs de Hassan Akioud (Universitat Autònoma de Barcelona) sobre l'estandardització de l'onomàstica amaziga:

- + Tesi doctoral *Criteris per a l'estandardització de la toponímia i l'antroponímia en la llengua amaziga*, defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra 2013, 367 p.

1.3. Els treballs de divulgació i materials didàctics

Nombrosos treballs de divulgació i materials didàctics sobre l'amazic han vist la llum igualment a Catalunya. En citem els més importants per ordre cronològic. És possible que alguna referència valuosa ens hagi passat per les malles:

- + Mohand Tilmatine, Abdelghani el Molghy, Carles Castellanos i Hassan Banhakeia, *La llengua rifenya. Tutlayt tarifit*. Bellaterra: UAB, 1998, 200 p.
- + Carles Castellanos i Abdelghani el Molghy, *Els amazic* [sic]. Barcelona: CIEMEN, 2003 (Diàlegs).
- + Montserrat Torres Fabrés i Ahmad Alkuwaifi, *Els llibres de la Nur. Islisen n Nur*. Barcelona: Punt d'Intercanvi, 2005 (Educar en la diversitat), 87 p. El projecte va tenir continuïtat en el volum *El món de la Dúnia*.
- + Carles Castellanos, Ikram Chilah i Mohand Tilmatine, *Guia de conversa universitària amazic-català*. Barcelona: Serveis

lingüístics de la UB, 2006, 258 p.

- + Hassan Akioud i Eva Castellanos, *Els amazics. Una història silenciada, una llengua viva*. Valls: Cossetània, 2007, 188 p. Es tracta d'una de les introduccions més reeixides al poble amazic.
- + *Contes portats pel vent II. Contes interactius àrabs i amazics*. CD-ROM, E-Krea, 2008. Conté el conte amazic "L'eriçó i el xacal" en versió rifenya i tamazic meridional.
- + Carles Castellanos, Salem Chaker i Mohand Tilmatine (ed.), *Actes de la rencontre Kabylie-Catalogne. Identités nationales et structures étatiques dans le contexte méditerranéen*. París: Éditions Berbères, 2008, 269 p.
- + Tassadit Yacine, Maria-Àngels Roque, Mansour Ghaki, Mohamed Chafik et alii, *Els amazics avui, la cultura berber*. Lleida / Barcelona: Pagès Editors / Institut Europeu de la Mediterrània, 2009, 235 p.
- + Carles Múrcia, subtitulació al català com a *Furigrafiar el buit, art i poesia tuareg per al tercer mil·lenni* del film documental en amazic tuareg i francès *Furigraphier le vide, art et poésie touareg pour le IIIe millénaire*, d'Hélène Claudot-Hawad (autora científica) i Nathalie Michaud (realitzadora), coproduït per la Université de Toulouse-Le Mirail i Portique Nomade, amb l'ajut de l'IREMAM (CNRS), 2009, 55 minuts.
- + Carles Múrcia, subtitulació al català com a *Bugàfer 33, història tatuada* del film documental en amazic, àrab i francès *Bougafer 33, histoire tatouée* de Mustapha Qadery (autor científic) i Ahmed Baidou (realitzador), produït per Storm-production, Rabat (Marroc), 2010, 52 minuts.
- + Diversos Autors, *Tastets de cuina amaziga*. Barcelona: OCLA,

2010. Les adaptacions al català de termes de cuina amaziga i d'altres camps semàntics han estat adoptades pel TERMCAT.

- + Abdallah Ihmadi i Carles Múrcia, transcripció amaziga i traducció al català de la llegenda fundacional dels Ayt *εττα* del sud-est marroquí, *Dadda εττα*, enregistrada per Abdallah Ihmadi de la boca de Mma Hra Bassu n Ayt Krru a Alnif l'any 2004. Barcelona: Observatori Català de la Llengua Amaziga, 2010, 21. Altres textos, sense il·lustracions *ad hoc*, han estat elaborats: traduccions de l'amazic a català de la versió cabilenca del poema mitològic *Taslit n Unzar* (*La núvia d'Anzar*) i del català a l'amazic del relat mitològic empordanès *El pastor i la sirena* i de la rondalla *En Pere sense por*, a més d'alguns textos formals.
- + *Dibuixa'm un conte*. Publicació en llibre i CD d'un projecte en què escolars de 5è i 6è de Catalunya expliquen contes en català a escolars del Marroc en amazic i àrab i viceversa. Diverses entitats els han traduït a les llengües dels seus destinataris. 2010. El projecte va tenir continuïtat en el volum *Junts dibuixem i cantem 2*.
- + Carles Múrcia, mòdul optatiu de ciències socials sobre "Llengua i cultura amaziga" per al Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, per a ús dels centres de secundària en la impartició de crèdits variables. 2011.
- + Carles Múrcia, dos pòsters lingüístics, "L'amazic i les llengües de l'entorn mediterrani i saharià" (84'10 x 59'40 cm; 265'9 MB; 300 píxels de resolució; mode CMYK) i "La llengua amaziga al Marroc" (84'10 x 59'36 cm; 265'7 MB; 300 píxels de resolució; mode CMYK), per al Departament d'Educació de

la Generalitat de Catalunya, 2011.

- + Eva Castellanos i Hassan Akioud, "Amazics. Identitat i llengua a l'Àfrica del Nord", *Diversia* 3, 2013, p. 63-92.
- + Carles Múrcia, *De l'alzina a la palmera. Sg tasaft ar tafruxt*. Recull de refranys dels Ayt *εττα* del sud-est del Marroc amb elements de paremiologia comparada. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2018, 166 p. ISBN: 978-84-948120-1-9. Pròleg a càrrec de José Enrique Gargallo Gil.
- + Unitats didàctiques d'amazic de $\text{ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ}$, ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ , ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ , ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ (ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ), ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ ⴰⵎⴻⴷⵓⵔ (1-6). Eziz Baha, Ella n Ayt Lhū, Dimuħ Qddumi i Carles Múrcia (coordinador), *tc wawjdm! timssirdin n uslmd n tmaziyt* (1-6). Barcelona: CIEMEN, 2019. Es tracta de la publicació de les primeres 6 unitats d'un mètode didàctic concebut principalment per a les classes de llengua i cultura amazigues que s'imparteixen a infants i adolescents en horari extraescolar en nombrosos tallers d'arreu de Catalunya. Els materials, que comprenen les unitats didàctiques, la guia didàctica (tant en català com en francès) i els àudios, estan publicats al web <http://www.ciemem.cat/projectes/coneixement/epd-sobre-drets-dels-pobles-i-drets-de-les-dones/tc-wawjdm-curs-unitats-didactiques-aprenentatge-llengua-amaziga/>, des d'on es poden descarregar de franc.

1.4. La literatura

Hi ha un bon grapat d'autors catalanoamazics que han publicat literatura a Catalunya en diversos gèneres (novel·la, autobiografia, poesia, assaig, rondallística), de vegades en versions bi-

lingües amazic-català (o trilingües, amb la inclusió del francès), però al més sovint només en llengua catalana. De l'autor d'origen cabilenc Salem Zenia, arrelat a Catalunya d'ençà de l'any 2007, només consignem les publicacions editades a Catalunya, que inclouen sempre la versió en català. Incloem, d'altra banda, dos volums del poeta egarenc Jordi Badiella, a causa de les versions amazigues, a cura del poeta amazic Émar Derwic, que contenen el seus dos poemaris de temàtica amaziga:

- + Josep Maria Prous i Vila, *Quatre gotes de sang*. Reus: Cercle de lectura, 2003, 316 p. Reedició d'un dietari d'un català al Marroc als anys 1930.
- + Laila Karrouch, *De Nador a Vic*. Barcelona: Estrella Polar, 2004, 160 p. Premi Columna Jove 2004. Relat autobiogràfic en català d'una escriptora d'origen rifeny arrelada a Osona des dels 8 anys.
- + Najat el Hachmi, *Jo també sóc catalana*. Barcelona: Columna, 2004, 208 p. Relat autobiogràfic en català d'una escriptora d'origen rifeny arrelada a Osona des dels 8 anys.
- + Jordi Badiella, *El te a Merzuga*. Terrassa: Mirall de glaç, 2004. Poemari escrit originàriament en català amb versions en francès a cura de Josep Maria Jarque i en amazic a cura de Émar Derwic.
- + Émar Derwic, *Anfara / Desglaç*. Vic: Emboscall, 2005, 71 p. Poemari en amazic amb versió catalana a cura de Josep Maria Jarque a partir de la versió francesa feta per l'autor mateix.
- + Lyes Belkacemi, *Amazic. L'odissea d'un algerià a Barcelona*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2005, 125 p. Relat autobiogràfic d'un cabilenc que arribà a Catalunya l'any 2003.
- + Laila Karrouch, *Un meravellós llibre de contes àrabs per a nens i nenes*. Barcelona: Columna Infantil, 2006, 250 p. Malgrat el títol, la major part de les rondalles contingudes en aquest volum, molt populars al Marroc, són amazigues.
- + Jordi Badiella, *Els trenta-set d'Unefgu*. Terrassa: Mirall de glaç, 2007, 41 p. Poemari escrit originàriament en català amb versions en francès a cura de Josep Maria Jarque i en amazic a cura de Émar Derwic.
- + Salem Zenia, *Iṭij aderyal. Isefra n tayri n yimenxi / Sol cec. Poemes d'amor i de lluita*. Barcelona: PEN Català / Accent, 2008, 87 p. Poemari bilingüe amazic-català que conté un cd d'àudio per a l'escola dels poemes en la llengua original.
- + Najat el Hachmi, *L'últim patriarca*. Barcelona: Planeta, 2008, 336 p. Novel·la. Premi Ramon Llull 2008.
- + Saïd El Kadaoui Moussaoui, *Límites i fronteres*. Lleida: Milenio, 2008, 214 p. Novel·la.
- + Najat el Hachmi, "L'home que nedava", relat dins *El llibre de la Marató: Vuit relats contra les malalties mentals greus*. Barcelona: Columna, 2008.
- + Émar Derwic, *Taskiwin / Desglaç*. Vic: Emboscall, 2008, 97 p. Poemari en amazic amb versió catalana a cura de Josep Maria Jarque a partir de la versió francesa feta per l'autor mateix.
- + Saïd El Kadaoui Moussaoui, *Cartes al meu fill, un català de soca-rel, gairebé*. Barcelona: Ara llibres, 2011, 160 p. Assaig.
- + Najat el Hachmi, *La caçadora de cossos*. Barcelona: Planeta, 2011, 242 p. Novel·la.
- + Laila Karrouch, *Petjades de Nador*. Barcelona: Columna, 2013, 192 p. Novel·la.

- + Salem Zenia, *L'arrel de la boira / Aẓar n tagut*. Barcelona: Lleonard Muntaner, 2014, 213 p. Novel·la publicada únicament en la traducció catalana.
- + Najat el Hachmi, *La filla estrangera*. Barcelona: Edicions 62, 2015, 216 p. Novel·la. Premi Sant Joan 2015.
- + Salem Zenia, *Nekk d ajentaḍ. Isefra n tnekra d yinig / Jo sóc l'estranger. Poemes de revolta i exili*. Barcelona: Lapslätzuli, 2015, 121 p. Poemari.
- + Saïd El Kadaoui Moussaoui, *No*. Barcelona: Catedral, 2016, 208 p. Novel·la.
- + Najat el Hachmi, *Mare de llet i mel*. Barcelona: Edicions 62, 2018, 400 p. Novel·la.
- + Asmaa Aouattah, *L'etern retorn*. Argentona: Voliana Edicions, 2018, 129 p. Recull de 18 contes.

2. TRAJECTÒRIA DE LES CLASSES EXTRACURRICULARS DE LLENGUA AMAZIGA A CATALUNYA

2.1. Introducció

Les classes de l'amazic s'organitzen com a activitat extraescolar —és a dir en horari no lectiu— en virtut adés d'un conveni entre el Departament d'Ensenyament i l'Agaw (Assemblea Amaziga de Catalunya, adés d'un mer acord de renovació anual entre el mateix Departament d'Ensenyament i la Casa Amaziga de Catalunya. Així doncs, aquestes classes són una activitat subvencionada per la Generalitat i gestionada per una entitat del tercer sector representativa de la població amaziga de Catalunya.

Com mostrem en l'epígraf següent, la gestió de l'ensenyament de l'amazic va ser assumida pel moviment amazic de Catalunya —ja sigui per l'Agaw o per la Casa Amaziga de Catalunya— d'ençà de l'any 2007.

El desenvolupament de les classes i el nombre d'alumnes que se'n beneficien segueixen una línia d'altibaixos i d'inconstància per la dependència del programa del govern de torn i per les vicissituds de la situació econòmica. En base a això, podem distingir tres fases en l'evolució de l'ensenyament de l'amazic a Catalunya des dels inicis fins a l'actualitat:

1. L'inici del projecte i l'etapa de precrisi (2005-2010): es caracteritza per la promoció de l'activitat, un suport explícit per part de l'Administració arran de la resolució 1197/VI de suport a la identitat, cultura i llengua amazigues aprovada l'any 2002 pel Parlament de Catalunya. A finals d'aquesta fase, és a dir l'any 2010, es va assolir una ampliació de les classes a un total de 7 municipis amb un nombre de 10 grups.
2. Anys de la crisi econòmica (2011-2014): amb el canvi de govern de la Generalitat de Catalunya de l'any 2011, es va suprimir l'Observatori Català de la Llengua Amaziga (OCLA) i es va anar retallant el suport econòmic a les classes fins al punt que, durant dos anys consecutius (2012 i 2013), no se signà el conveni ni cap altre tipus d'acord amb cap entitat gestora. Tot i això, el moviment amazic va mantenir l'activitat al municipi de Sabadell, concretament al barri de Can Puiggener. Cal assenyalar que l'any 2014 la Casa Amaziga

de Catalunya assumí la gestió de l'activitat en virtut d'un acord inicial per un valor de 3.000 € en concepte de remuneració del professorat que imparteix les classes.

3. Inici de la recuperació (2014-2019): gràcies als esforços esmerçats per la Casa Amaziga de Catalunya, a partir del curs 2017-2018 s'ha pogut ampliar l'activitat a 2 municipis més (Montcada i Reixac, d'una banda, i Manresa de l'altra) i, a més a més, s'han obert més grups als municipis que ja en tenien, començant per Sabadell. Amb això, el nombre de grups que es beneficien avui de les classes de llengua i cultura amazigues és de 8.

2.2. Report de cursos, localitats i grups:

Durant els cursos 2005-2006, 2006-2007 i 2007-2008 els cursos de llengua i cultura amazigues per a infants s'impartiren únicament a Mataró; el primer curs, gestionat per la Fundació Bayt Al-Thaqafa i els dos següents, gestionats per l'Agraw-Assemblea Amaziga de Catalunya.

A partir del curs 2008-2009 es produeix un salt qualitatiu i quantitatiu molt important, ja que, aquest curs es fan 9 grups repartits en 6 localitats diferents:

- Mataró (3 grups)
- Santa Coloma de Gramenet (2 grups)
- Canet de Mar (1 grup)
- Figueres (1 grup)
- Vic (1 grup)

- Sant Andreu de la Barca (1 grup)

La gestió d'aquests cursos la fa l'Observatori Català de la Llengua Amaziga (OCLA).

2009-2010 és el de major nombre de grups, 10 en total, repartits de la manera següent:

- Sabadell (concretament a Can Puiggener, on hi ha 1 grup de 17 alumnes)
- Mataró (3 grups)
- Santa Coloma de Gramenet (2 grups)
- Canet de Mar (1 grup)
- Figueres (1 grup)
- Vic (1 grup)
- Sant Andreu de la Barca (1 grup)

L'Agraw reprèn la gestió de les classes i la manté fins al curs 2012-2013.

2010-2011 només s'imparteixen classes d'amazic a 3 municipis:

- Sabadell (1 grup a Can Puiggener)
- Mataró (1 grup a Rocafonda i 1 grup a Cerdanyola)
- Santa Coloma de Gramenet (2 grups)

2011-2012 hi ha 6 grups, distribuïts de la manera següent:

- Sabadell (1 grup de 14 alumnes a Can Puiggener)
- Mataró (1 grup a Rocafonda i 1 grup al barri de Cerdanyola)
- Figueres (1 grup)
- Santa Coloma de Gramenet (2 grups)

2012-2013 hi ha 2 únics grups, tots dos al barri de Can Puiggener de Sabadell, amb 24 alumnes en total.

2013-2014 trobem 1 únic grup amb 16 alumnes de llengua i cultura amazigues al barri de Can Puiggener de Sabadell i, així mateix, 1 taller de percussió per a joves de secundària al mateix indret. Aquest any és la Casa Amaziga de Catalunya (CAC) qui assumeix la gestió de les classes d'amazic, i la manté fins a l'actualitat.

2014-2015 s'imparteix 3 grups repartits entre:

- Sabadell (1 grup a Can Puiggener i 1 grup a Can Rull)
- l'Hospitalet de Llobregat (1 grup)

Paral·lelament, es fan per primera vegada tallers de cultura amaziga en instituts de secundària.

2015-2016 es mantenen els mateixos grups que el curs anterior:

- 2 grups a Sabadell (1 a Can Puiggener amb 12 alumnes i 1 a Can Rull amb 17 alumnes)
- 1 grup a l'Hospitalet de Llobregat

2016-2017 només s'imparteixen classes de llengua i cultura amazigues a Sabadell amb 2 grups repartits entre:

- Can Puiggener (amb 12 alumnes)
- Can Rull (amb 17 alumnes)

2017-2018 la docència s'amplia a 4 grups, repartits entre:

- Sabadell (1 grup a Can Puiggener i 1 grup a Can Rull)
- 1 grup a Montcada i Reixac i 1 grup a Manresa

Finalment, enguany, al curs 2018-2019, s'han doblat les classes en relació amb el curs anterior:

- 4 grups a Sabadell (2 a Can Puiggener i 2 a Can Rull)
- 2 grups a Montcada i Reixac
- 2 grups a Manresa

2.3. Formació de professors de llengua i cultura amazigues

A. Organitzada per la Casa Amaziga de Catalunya:

- El juliol de 2018 es va dur a terme un curs de formació de professors de 24 hores (8 sessions de 3 hores cadascuna) a Sabadell, a càrrec de Carles Múrcia.
- L'hivern de 2016 (del 8 de gener al 6 de febrer) es va dur a terme un curs de formació de professors d'amazic de 30 hores (10 sessions de 3 hores cadascuna) a Barcelona, a càrrec de Carles Múrcia.

B. Organitzada per d'OLILA (Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga):

- Del 19 de setembre al 14 de desembre de 2011 es van dur a terme tres cursos d'extensió universitària de 6 crèdits cadascun: *Introducció a la llengua amaziga*, *Història i cultura del poble amazic* i *Traducció del català a l'amazic*, realitzats a la Universitat de Barcelona i organitzats per l'Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga, l'Institut del Pròxim Orient Antic i la Universitat de Barcelona, a càrrec de Carles Múrcia.

C. Organitzada per l'Agraw en coordinació amb el Departament d'Educació / Ensenyament:

- Del 4 de setembre al 5 d'octubre de 2006 es va dur a

terme un *Curs de formació de professors d'amazic* per a l'ensenyament primari i secundari, organitzat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya que incloïa nombroses matèries (història de la llengua amaziga, gramàtica amaziga, tallers de taixelhit i de rifyen, didàctica de la llengua), a càrrec de diversos professors.

- Al mes de juny de 2007 es va dur a terme un *Curs avançat de formació de professors d'amazic* de 66 hores per a l'ensenyament primari i secundari, organitzat per l'Agraw Amaziy n Catalunya i realitzat al Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, a càrrec de diversos professors.
- Del 5 a 16 d'octubre de 2009 es va dur a terme un *Curs de formació de professors d'amazic* de 30 hores per al Departament d'Educació basat en els dialectes rifyen i tamazic meridional, a càrrec de diversos professors.

2.4. Conclusions

Després de 14 anys d'experiència de l'ensenyament de la llengua i la cultura amazigues als infants a Catalunya, moltes famílies s'han beneficiat d'un aprenentatge que els permet mantenir viva la llengua pròpia i adquirir una autoestima lingüística que els ha de permetre exercir la seva ciutadania d'una manera activa a la societat d'acollida. El nivell del professorat ha anat creixent al llarg dels anys, així com també les eines pedagògiques, que a hores d'ara han assolit uns estàndards de qualitat de màxim nivell. D'altra banda, cal valorar molt negativament el fet que, d'ençà

del curs 2012-2013, han deixat d'impartir-se classes en la varietat rifyenya, ja que, malgrat que és la més parlada a les comarques del Maresme, Osona, l'Empordà i el Garraf, entre d'altres, està patint una pressió arabitzadora que té molts actors, principalment, en primer lloc, les pròpies institucions marroquines, que, malgrat que la llengua amaziga és oficial al mateix títol de l'àrab, només afavoreixen la llengua àrab i atorguen a l'amazic un estatus inferior; en segon lloc, les mesquites, en què sovint es predica un missatge hostil a la diversitat lingüística dels fidels (sobretot quan llur llengua és l'amazic) i, en què, tot fomentant la instrucció en la llengua àrab clàssica, es dissuadeix de l'estudi de la llengua amaziga, titllada ara i adés de "pagana", i, en tercer lloc, les institucions catalanes, espanyoles i municipals, que en la majoria de casos tenen com a interlocutors principals els cònsols i els imams, en lloc dels representants de la societat amazigocatalana, que són els qui millor poden atendre la realitat social del país. Les 8 classes que estan en actiu en el curs present són totes en la varietat tamazic meridional, els parlants de la qual, encara que amb una autoestima lingüística més alta, tampoc són insensibles a la pressió arabitzadora dominant. És obvi que cal un coneixement precís d'aquesta situació per part de la societat d'acollida (i de les seves institucions) a fi de contrarestar l'onada araboislamitzadora que, des de les mesquites i les instàncies estatals, pretén traslladar a la diàspora amaziga la política lingüística i religiosa dels estats magribins. Per fer-ho, és necessari prestigiar la llengua amaziga.

—

5.

LA JOVENTUT AMAZIGA A CATALUNYA

MOHA AÏT ABOU

TÈCNIC DE JOVENTUT I D'INTERVENCIÓ COMUNITÀRIA

5. LA JOVENTUT AMAZIGA A CATALUNYA

MOHA AÏT ABOU

1. INTRODUCCIÓ

Parlar de joves amazics nascuts o crescuts a Catalunya és parlar d'un perfil divers i plural en si mateix; aquesta diversitat depèn bàsicament de la zona geogràfica de procedència familiar, la qual implica una llengua, unes tradicions i costums, i un funcionament social com a grup diferent. A Catalunya, la immigració més antiga són els amazics del nord del Marroc (rifenyys), els quals van arribar als anys seixanta del segle passat i ja compten amb dues generacions nascudes aquí, i, per altra banda, trobem les persones vingudes d'altres indrets que han arribat després i ara tenen la primera generació adolescent¹.

La joventut amaziga de Catalunya es troba en una etapa vital, l'adolescència, que, com sabem, és un període de vida especialment difícil, subjecte a moltes transformacions que afecten diversos aspectes de la personalitat i, sobretot, en aquest període s'ha d'afrontar com deixar la infantesa i adaptar-se als nous requisits que comporta esdevenir una persona adulta.

La societat en general ha deixat de ritualitzar aquests processos de pas i, en el cas dels joves d'origen amazic, troben a faltar la metodologia popular que facilita l'acompanyament afectiu a la vida adulta. Perquè la cultura popular amaziga as-

segura aquesta transició a través de cerimònies, festes i proves d'adaptació i d'inclusió, però les generacions nascudes aquí estan perdent aquest lligam important.

En aquest context de transició de l'adolescència a l'edat adulta, sorgeixen grans diferències entre els joves amazics catalans i els seus pares, ja que es produeixen canvis profunds que impliquen una necessitat d'adaptar la tradició i cultura d'origen amb el que els demana i ofereix el seu entorn, i les vivències que experimenten.

Una qüestió que marca el canvi generacional és la formació acadèmica i universitària, que curiosament s'està feminitzant; s'ha observat que les noies amazigues donen més importància als estudis com a solució per construir un futur propi i fugir de possibles opressions familiars o del mateix grup cultural d'origen.

També s'ha de destacar que, a escala de participació i implicació amb la societat, cada vegada hi ha més presència dels joves amazics relacionats amb l'activisme comunitari, l'activisme polític, la lluita antiracista, la participació a manifestacions contra la violència de gènere, contra la islamofòbia o l'interès

¹ El contingut de l'article és fruit del treball professional (com a tècnic d'intervenció comunitària i de joventut), personal i familiar de l'autor amb el col·lectiu jove d'origen amazic a Barcelona, Montcada i Reixac, Tortosa i Roquetes.

en la participació independentista o d'oposició al sistema establert, en expressions artístiques interculturals (música, vídeo, fotografia, cinema, xarxes socials...)

Quant a altres interessos, també destaca l'apropament a un oci diferent, com per exemple viatjar. Els joves s'apunten a la lliure circulació entre els països europeus i s'interessen per conèixer altres indrets del continent –i també del planeta–, un fet que els diferencia dels seus pares i avis, que només fan un viatge i sempre és cap a la zona de procedència.

Una altra diferència important és la inversió monetària al país d'origen, concretament les transferències de diners; els joves amazics deixen de seguir aquesta tradició dels seus pares i prefereixen invertir el poc que tenen en el seu entorn local. A l'època de la crisi, una part del col·lectiu amazic va vendre les propietats familiars al país d'origen a fi d'obtenir diners i comprar pisos aquí. Aquest és un indicador a valorar, perquè els joves amazics, a diferència dels seus pares i mares, que pensen en una possible tornada al país d'origen, ja no es plantegen la seva situació a Catalunya com a temporal.

2. LA DIÀSPORA AMAZIGA A CATALUNYA: LES LLUITES DEL MOVIMENT AMAZIC

A Catalunya, la diàspora amaziga s'organitza de diverses maneres. D'una banda hi ha l'organització oficial: a través d'entitats i associacions amb l'objectiu de servir com a pont intercultural entre les institucions i el col·lectiu, a fi de facilitar la seva inclusió educativa i social. Per altra banda, existeix l'herència organitzativa: els amazics s'organitzen internament segons la

procedència tribal i regional d'origen.

La lluita de la diàspora amaziga era i és pels drets lingüístics, acompanyant les lluites que estan portant a terme als països d'origen. Darrerament, a més dels drets lingüístics, ha aparegut la lluita pels drets socials. Concretament al nord del Marroc, el Rif, fa més d'un any que lluiten; també al sud-est del Marroc (a la zona de Tinghir) existeix la lluita d'Imedr (coneguda allà com a "Abrid n. 46"²), on la població ja fa anys que planta cara a la multinacional que explota les mines del territori.

En el cas de les persones joves, aquestes s'identifiquen menys amb les lluites socials dels països d'origen perquè les consideren llunyanes a la seva quotidianitat, però, en canvi, reivindiquen les lluites lingüístiques, tant de l'amazic com del català. S'ha de tenir en compte que els joves fills i filles d'amazics, arreu de Catalunya, es socialitzen tant en català que fins i tot el parlen entre ells, perquè és la seva pròpia llengua. Podrien parlar entre ells en la llengua dels seus pares, però no ho fan. Tanmateix, això no passa a l'àrea metropolitana de Barcelona, on predomina el castellà.

La diàspora amaziga té un deure important, que és ajudar aquest potencial jove que s'impliqui políticament (des de la disciplina de partits polítics) i formi part del joc polític municipal, en primer lloc, exercint el seu dret a vot, ja que aquests joves no tenen costum de votar; és una cosa desconeguda i se li trau

---

² "Abrid n. 46" significa "carretera nacional 46", i és la denominació local per referir-se a la lluita contra les multinacionals i l'Estat marroquí en un conflicte al voltant d'una explotació minera. Els pobles que duen a terme aquesta lluita estan ubicats a la vora de la carretera 46.

importància perquè els seus pares i mares mai ho han fet per motius d'exclusió política.

3. LA IDENTITAT I SENTIMENTS DE PERTINENÇA: JOVES ANOMENATS DE SEGONA GENERACIÓ?

La percepció identitària d'aquest col·lectiu està basada en prejudicis que no responen necessàriament a la realitat. L'opinió pública i política i l'imaginari popular han construït una imatge dels i les joves fills i filles de famílies migrades en general i, concretament, els joves d'origen amazic com a fruit del "xoc de cultures". Es diu que són joves exposats a dues o més cultures —una a casa i una altra a la societat— i, com a resultat, els joves pateixen estrès i crisis d'identitat. Aquest és un argument que planteja una sèrie de problemes.

Aquests joves anomenats de segona generació es troben en terreny de ningú, perquè socialment són jutjats com a marroquins pel seu color de pell o el seu nom i cognom, i, administrativament parlant, són autòctons, perquè han nascut aquí o perquè, senzillament, porten un DNI d'aquí, tot i que en molts casos són considerats immigrants o tractats com a fills i filles d'immigrants.

La realitat és que els joves amazics no se senten ni immigrants ni autòctons; és una situació complexa perquè se'ls considera marroquins segons el seu origen ètnic i espanyols segons la seva nacionalitat, i no són ni una cosa ni l'altra, perquè se senten amazics com a identitat ètnica; catalans, segons la seva educació, i musulmans de religió. Aquesta última és una identitat d'herència i no d'elecció, ja que molts joves no practiquen la religió, però se senten musulmans perquè es tracta d'una identitat fràgil que pertany als seus pares.

Els joves d'origen amazic viuen la seva identitat múltiple com una oportunitat afegida en les seves relacions i en la seva participació social; això construeix un món culturalment ric, perquè estan adaptats a la vida local i a les seves exigències sense perdre l'autenticitat amaziga, posant en valor les seves tradicions i identitat en diversos espais.

4. ESPERANCES: LA GARANTIA DE LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS, MITE O REALITAT?

La igualtat d'oportunitats, que és un discurs que ens ve d'altres països europeus i encara és un mite, necessita de més compromisos polítics i educatius per a esdevenir una realitat. Mentrestant, l'índex de natalitat de joves d'altres orígens pressiona cada vegada més les institucions perquè aquestes treballin per promocionar aquests joves, començant des de l'educació, humanitzant el procés escolar a les escoles i instituts.

Al mateix temps, per poder aconseguir els seus desitjos i aspiracions, els i les joves amazics han d'implicar-se per dur a terme els canvis necessaris, denunciant les situacions que no contemplan una igualtat d'oportunitats real a fi d'eradicar les situacions d'exclusió educatives i socials.

5. REPTES DE FUTUR

5.1. El rol i la posició juvenil envers el creixement de les ideologies d'odi excloent a Europa, concretament, a Catalunya

L'estat de l'economia, les activitats de grups racistes i les polítiques socials poden generar un sentiment d'inseguretat, però existeix una actitud creixent de desafiament i un rebuig a ser

tractats com a ciutadans i ciutadanes de segona.

Un repte és esdevenir visibles, que els joves facin sentir la seva veu dins de la societat i que aquesta sigui reconeguda, i això només es pot aconseguir des de la participació activa en els diferents espais amb un discurs ben articulat envers les polítiques d'odi que estant emergint a Europa, a l'Estat espanyol i a Catalunya. Evidentment, no hi ha cap estratègia unificada que tots els sectors de les diferents comunitats d'origen immigrant estiguin igualment disposats a acceptar. Les respostes d'uns grups d'origen poden variar respecte d'altres; tanmateix, prenguin la forma que prenguin aquestes identitats polítiques i culturals, estaran entreteixides en l'entramat social i cultural català.

Els joves tenen l'oportunitat de donar més sentit al model

intercultural que defensa Catalunya i seguir amb el seu compromís amb la vida local des de la implicació política i comunitària, per aconseguir la cohesió social i educativa i ser membres actius en el canvi del territori.

Finalment, una qüestió que resta pendent és acompanyar aquests joves per treballar les seves subjectivitats relacionades amb el masclisme, l'homofòbia i tenir un coneixement bàsic de la religió dels seus pares i mares. Aquestes són mancances que el col·lectiu amazic ha de tractar amb coratge com a preocupació interna i treballar-les des del diàleg familiar i l'educació popular, per omplir aquests buits i que els joves es sentin segurs i no oberts a una possible manipulació.

—

6.

AMAZICS I CATALANS, EL CAMÍ QUE FEM JUNTS

ORIOL AMORÓS

SECRETARI D'IGUALTAT, MIGRACIONS I CIUTADANIA DE LA GENERALITAT

6. AMAZICS I CATALANS, EL CAMÍ QUE FEM JUNTS

ORIOL AMORÓS

L'amazic i el català som pobles veïns, amb una mar pel mig que tant ha estat barrera com camí, amb una llarga història de relació amb episodis per a tots els gustos, plens d'intercanvis humans, culturals i comercials. Alguns d'aquests episodis, sovint desconeguts, sorprendrien molts catalans d'avui com el fet que la introducció del cristianisme a Catalunya va estar lligada en els seus primers moments a persones nascudes al nord d'Àfrica, com van ser sant Cugat i sant Feliu.

Amb l'ocupació musulmana de la Península, molts grups amazics procedents del nord d'Àfrica es van instal·lar als Països Catalans, on van deixar una considerable empremta en els diferents àmbits de la vida quotidiana i en la toponímia que ha sobreviscut fins a l'actualitat, com és el cas de Mequinensa.

També hi ha hagut moviments en sentit contrari. Al llarg del segle XIX i fins a principis del XX, fugint de la precarietat econòmica i també del servei militar, milers de catalans van anar formant petites o mitjanes colònies en ciutats del nord d'Àfrica com Alger o Orà.

Més recentment, a finals del XX i principis del XXI, un gran moviment migratori ha canviat el paisatge humà de Catalunya de forma profunda. I entre els primers d'aquesta onada hi ha els

nord-africans procedents de zones amazigòfones, els rifenys, que representen un dels primers i més nombrosos col·lectius que es van instal·lar a Catalunya ja des dels anys seixanta i setanta del segle XX. Aquesta immigració és la que ha fet que la llengua amaziga hagi esdevingut una de les llengües més parlades de Catalunya, després del català i del castellà.

Hi ha tres grans grups de raons que fan necessari el suport institucional al fet amazic. El primer, la relació històrica constant d'intercanvis, que, per si sol, ja seria un factor suficient per justificar el reconeixement i l'actuació de les institucions catalanes. Però cal sumar-hi un segon factor: el fenomen migratori ha comportat, també, que la llengua i la cultura amazigues siguin les pròpies de moltes ciutadanes i ciutadans del nostre país. Aquests ciutadans, tot mantenint els vincles amb el país i cultura d'origen, són plenament catalans i, com a tals, tenen dret a un reconeixement de les seves institucions. I encara hi ha un tercer motiu: tant la llengua catalana com l'amaziga no tenen un lloc assegurat en l'espai comunicatiu global que ha comportat la globalització. L'accés de la informació, l'entreteniment i totes les formes d'expressió cultural a tots els racons del planeta té, sens dubte, molts efectes positius i obre moltes

oportunitats. Tan cert és això com que, si és el diner i el poder qui comanda aquest procés, aleshores vivim una veritable reducció de les variables espai-temps del planeta en termes culturals, que pot comportar una dràstica reducció del patrimoni cultural de la humanitat, a la qual té molt sentit oposar-hi el valor de la diversitat. No diversitat com a antònim a l'intercanvi global; viure en el localisme no és una opció. La globalització és un fet que cal transformar en una oportunitat. Però cal defensar el valor de la diversitat com una alternativa a l'empobriment i la homogeneïtat cultural, a la tristor de la mort de llengües, a la buidor existencial que ens porta la pèrdua de paraules, noms, cançons, idees, mirades sobre el món. Cal defensar la diversitat entenent-la com la defensa de la riquesa del patrimoni cultural, com la vacuna per estar preparats per als canvis que avui no podem imaginar, com l'espai i aliment cultural que farà més plena la vida de les persones.

Qualsevol persona culta i sensible de qualsevol racó del món pot entendre el valor de cada mot, de cada idea, de cada llengua, de cada cultura. Però aquells que hem vist com s'ha perseguit la seva llengua, i es persegueix encara, ho han d'entendre més. Aquells a qui s'ha amenaçat, i encara se'ls amenaça, sabem de què parlem, amb propietat. Qui ha vist com d'altres menystenien el seu patrimoni cultural, i el menystenen encara, ha de ser més conscient del valor que tenen totes i cadascuna de les expressions culturals de la humanitat.

Fruit d'aquesta realitat i del reconeixement mutu entre els dos pobles, el català i l'amazic, el Parlament de Catalunya va aprovar la Resolució 1197/VI, de 6 març de 2002, des d'on va

mostrar el seu suport a la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic.

Arran d'aquesta voluntat política, des de diferents departaments i unitats directives de la Generalitat de Catalunya (Departament d'Ensenyament, Secretaria d'Immigració, Secretaria d'Universitats, Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament), la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona, es va constituir un grup de treball interdepartamental per acompanyar les entitats de persones catalanes d'origen amazic i l'Observatori Català de Llengua Amaziga (OCLA), per a la celebració de l'*Innayr* (any nou amazic) i la *Tafsut n Imazighen* (la primavera amaziga) a Catalunya els primers anys de la dècada de 2000.

Així, l'any 2005, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya va signar un acord amb l'entitat AGRAW Amazic per impartir les classes de llengua i cultura amaziques en horari extraescolar a les escoles i centres cívics a diferents comarques (Osona, Barcelonès, Maresme, etc.). Aquest acord continua vigent encara i, així, s'imparteixen als diferents centres escolars de Catalunya comptant amb el finançament del mateix Departament.

A mitjan de l'any 2008, s'inicia, per iniciativa del món associatiu catalanoamazic, el Congrés Mundial Amazic (CMA). I, amb el suport i acompanyament de la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya (SIM), el projecte de construcció de la Casa Amaziga de Catalunya (CAC), que va néixer finalment a principis de 2010. Aquesta iniciativa va comptar també amb el suport puntual de l'Agència Catalana de Coope-

ració al Desenvolupament i d'altres entitats de la societat civil catalana com Òmnium Cultural, Plataforma per la Llengua, el Ciemen i AVALUEM.

L'any 2016 neix una obra molt valuosa que és el *Diccionari català-amazic-català*, elaborat per Carles Múrcia i Salem Zenia. Els seus autors el defineixen com un "diccionari estàndard de la llengua amaziga (o berber) del Marroc i Algèria, però també útil per a les varietats geogràfiques de Tunísia i part de Líbia. Conté unes 20.000 entrades a la part del català-amazic i unes 4.000 arrels a la part de l'amazic-català". Aquest projecte es va elaborar per iniciativa del PEN català i va comptar amb el suport financer de la Generalitat. Un gran salt endavant en la seva difusió i ús està venint de la seva versió digital disponible al web.

D'una forma més constant i estructural, en les diferents convocatòries anuals de subvencions ordinàries a entitats, des de la Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania s'ha estat donant suport als projectes d'enfortiment de la presència amaziga i del fet amazic a Catalunya que presenten i implementen les diferents entitats de persones catalanes d'origen amazic. A tall d'exemple s'ha finançat l'Associació Motivadora d'Integració i Convivència - AMIC Amazigh de Vic, pel projecte "Interrelació cultural mitjançant activitats de lleure: torneig esportiu i concert musical intercultural"; l'Associació Taghrast - Espai Amazic de Mataró, pel projecte "Accions socioeducatives amb el jovent d'origen immigrant i les seves famílies"; l'Associació Tamazga-Catalunya de defensa, desenvolupament i promoció del fet amazic (CAT) de Barcelona, per una jornada sobre "La realitat dels pobles amazics de l'Atlas: arrel de nous catalans"; l'As-

sociació AMAZAN: Promoció Sociocultural i Desenvolupament de Tortosa, pel projecte "Construint la societat: els amazics a les Terres de l'Ebre"; l'Associació Cultural dels Drets del Poble Amazigh a Catalunya (ACDPAC) de Figueres, pel projecte "Activitats per fomentar el coneixement de les cultures catalana i amaziga a tota la ciutadania i iniciatives d'integració per a tota la ciutadania"; Tamettut. Associació de dones amazigues per la cultura i el desenvolupament de Barcelona, per l'organització de quatre edicions de la Jornada de "Dones amazigues a Catalunya"; la Casa Amaziga de Catalunya, pel projecte "Capacitació i suport pedagògic per als professors de llengua amaziga", i altres projectes de suport per l'èxit educatiu i d'alfabetització.

I, n'estem segurs, tot el que s'ha fet no és suficient. Encara queda un llarg camí fins que la llengua amaziga tingui la pervivència assegurada, el seu ús normalitzat en el seu territori originari, el seu coneixement escrit i llegit estès entre tots els seus parlants. Encara que l'avanç que ha suposat l'estandardització feta en l'elaboració del diccionari és una garantia per a la seva continuïtat i extensió en el futur. I si és una garantia per a la llengua amaziga, ho és per a la riquesa cultural de la humanitat.

La diversitat cultural del planeta és, sens dubte, una causa que la catalanitat i l'amaziguitat han de defensar i compartir. Les catalanes i els catalans, com les amazigues i els amazics, tenim el deure de ser sensibles a la riquesa cultural del món, a tot el seu patrimoni cultural. Per raons universalistes, és clar. Però també, s'hi m'ho permeten, per interès propi.

—

7.

ÈXITS I LIMITACIONS EN LA RELACIÓ ENTRE L'ADMINISTRACIÓ CATALANA I EL COL·LECTIU AMAZIC: D'UNA CERTA INTEMPÈRIE DURANT LA CRISI A UNA RECUPERACIÓ ACTUAL TÍMIDA

AZIZ BAHA

EDUCADOR SOCIAL I PRESIDENT DE LA CASA AMAZIGA DE CATALUNYA

7. ÈXITS I LIMITACIONS EN LA RELACIÓ ENTRE L'ADMINISTRACIÓ CATALANA I EL COL·LECTIU AMAZIC: D'UNA CERTA INTEMPÈRIE DURANT LA CRISI A UNA RECUPERACIÓ ACTUAL TÍMIDA

AZIZ BAHÀ

La presència de la comunitat amaziga al nostre país remunta a la segona meitat del segle passat. No obstant això, aquesta realitat no va ser acompanyada d'un reconeixement institucional a la identitat col·lectiva dels amazics i amazigues dels inicis. En canvi, va caldre esperar a dècades més tard perquè es començés a veure la importància de la cultura amaziga i la marginació sistemàtica imposada, tant a ella com al conjunt del poble amazic, als propis països amazics. Tanmateix, el 6 de març de 2002 va ser per a la comunitat amaziga —i encara ho és— una data històrica carregada de simbolisme i esperança, ja que el Parlament de Catalunya va aprovar la Resolució 1197/VI sobre el suport a la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic (GENCAT: 2002).

Seguint amb la primera dècada del segle actual, subratllem el naixement del Grup d'Estudis Amazics creat a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) l'any 2001 amb la finalitat d'oferir una font d'informació i suport a la investigació al voltant de la llengua amaziga. El 2007, aquest grup es transforma en l'Observatori Català de Llengua Amaziga-Grup d'Estudis Amazics (OCLA-GEA). Pocs anys més tard, i en la línia dels objectius de la resolució 1197/VI del Parlament de Catalunya, l'OCLA-

GEA es converteix en l'Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga (OLILA), organisme d'investigació i promoció de la llengua amaziga, creat en el marc del consorci Linguamón - Casa de les Llengües de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Tampoc aquest organisme no va tenir l'oportunitat de consolidar-se i, fins i tot, va tancar tots els projectes que tenia iniciats, ja que es va dissoldre l'any 2011 per motius polítics, amb el canvi de govern de la Generalitat de Catalunya.

El mateix any de 2002 remet alhora l'amazic als mitjans de comunicació del país, ja que va ser l'any de la creació a Betevé d'un espai de notícies en dues varietats de la llengua amaziga: tarifit i taixelhit. Aquest servei d'emissió en amazic a la televisió municipal barcelonina, de la mateixa manera que altres iniciatives com ara l'experiència de l'Observatori de la Llengua Amaziga, tan sols va durar fins l'any 2012.

En l'àmbit educatiu, destaca la iniciativa del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya consistent en l'aprenentatge de la llengua i cultura amazigues a benefici d'alumnes de centres escolars de primària. Les classes s'ofereixen des del curs 2005-2006 en horari extraescolar i mitjançant un acord entre el mateix Departament i l'Assemblea

Amaziga de Catalunya. Actualment, imparteix aquestes classes la Casa Amaziga (GENCAT, 2016). Tot i que se'n va suspendre el finançament els anys 2012 i 2013, en plena època de la crisi econòmica, aquesta activitat es va mantenir gràcies a l'esforç d'associacions amazigues i referents del Departament d'Ensenyament al territori del Vallès Occidental. A partir de 2014, la Casa Amaziga de Catalunya agafa el relleu de l'anterior Assemblea Amaziga i, així mateix, assumeix la gestió de les classes fins a l'actualitat.

Tot i la seva significació i necessitat, tenint en compte la importància i el pes poblacional del col·lectiu destinatari, aquests projectes i serveis han quedat dissolts i suspesos a partir del 2011 i 2012. Sigui per motius estructurals o conjunturals, l'experiència i el grau d'atenció cultural mostrats des de l'Administració catalana envers la seva població d'origen amazic mostren la precarietat del model d'atenció a la diversitat seguit al nostre país. En la mateixa línia, s'entreveu una mena de falta de consens polític i baix nivell de convicció al voltant del manteniment de la riquesa i la diversitat lingüística de la nostra societat i, així, la promoció d'una vertadera interculturalitat.

Com a conseqüència d'aquesta fragilitat i falta d'una política i serveis sòlids, les persones amazigues a Catalunya continuen sotmeses a la desigualtat i la multidiscriminació permanents. Aquesta situació d'indiferència política i falta de consideració institucional als elements vertebradors de la identitat col·lectiva de les persones amazigues del país condueix a l'assimilació forçada de trets identitaris de contextos aliens als valors de la cultura amaziga i, doncs, implica el risc de la desvinculació de les noves generacions amazigocatalanes de la pròpia

cultura i l'assumpció d'identitats tòxiques i instrumentalitzades, i comportaments tòxics.

No només això, sinó que, a escala institucional i des dels centres de poder, es continua emprant el llenguatge equivocat i heretat dels colonialismes a l'hora de referir-se a qualsevol persona d'origen nord-africà, com ara "magribins" i "àrabs". Això no pot ajudar en la resolució de la confusió i el desconeixement arrelats en l'àmbit social i popular al voltant de les persones i grups que tenen alguna relació amb el nord d'Àfrica. En canvi, en resulta una homogeneïtzació cega i que invisibilitza més el col·lectiu i les persones amazigues pel fet de negar la seva identitat i particularitat, i, per tant, els seus drets identitaris i culturals.

D'altra banda, cal tenir present la situació de l'amazic a l'escenari dels organismes oficials representatius, a Catalunya, dels països d'origen de les persones amazigues. Pocs anys enrere, a consolats d'aquests estats nord-africans, a Catalunya, negaven la llibertat de les famílies a posar als seus infants acabats de néixer un nom amazic no reconegut a les llistes dels registres oficials del país referent. Al mateix temps, i tot i l'oficialitat de la llengua amaziga a Algèria i el Marroc, cap dels consolats d'aquests dos països atén els catalanoamazics en amazic, i ni tan sols en català, llengua oficial de la societat d'acollida.

Quant a la reacció dels governs de Catalunya (a escala municipal i nacional), es valora que no hi ha absolutament cap tipus de reacció i intervenció envers aquest capteniment del consolat per garantir als ciutadans d'origen amazic que siguin tractats com són i respectant la seva identitat. De tota manera, es tracta d'una continuïtat sistemàtica en les terres catalanes del procés històric de destrucció de la singularitat amaziga.

A l'horitzó dels drets humans a una escala més global, el moviment amazic a Catalunya no deixa d'insistir des del carrer, mitjans de comunicació i picant a la porta de plens d'ajuntaments i del Parlament, per tal de demanar la implicació dels governs i la ciutadania catalans, i exigir el respecte de la llibertat d'expressió, manifestació i dels drets humans a Tamazga. Per aquest motiu, les persones i entitats que integren el moviment marquen el repertori de les lluites socials i polítiques de Catalunya amb una sèrie de mobilitzacions de suport a diferents grups ètnics, culturals i socials del poble amazic. Entre aquestes mobilitzacions, fem referències a les accions principals següents:

- + La manifestació del maig de 2005 amb la finalitat de donar suport a la població de Tamasint, un poble rifeny colpejat pel terratrèmol i, a més a més, privat del dret a sortir en marxes i expressar el seu dolor, i mancat d'assistència i ajuda humanitària.
- + La concentració del juliol de 2008 pel suport a la població de Sidi Ifni i de rebuig a la repressió i l'assetjament policial a Ait Baamran, tribu amaziga al sud-oest del Marroc, que exercia durant el 2008 el seu dret a manifestar-se davant la marginació social que patia i les falses promeses polítiques de desenvolupament de la zona.
- + Les successives protestes del 2011 davant del consolat del Marroc a Barcelona, de suport al Moviment 20F¹ i per un funcionament consular ètic i uns serveis de qualitat i lliures de tot clientelisme i corrupció. Alhora, aquesta acció mostrava solidaritat amb la lluita per la democràcia, la dignitat i la justícia social a aquest país amazic.

- + La crida del moviment amazic per via de diferents mitjans de comunicació catalans i la concentració de l'abril de 2012 a la plaça Sant Jaume de Barcelona, per la llibertat del poble tuareg d'Azawad.
- + La concentració del gener de 2016 per la denúncia i rebuig a la violència i l'assassinat de l'activista amazic Omar Khalek en mans de fanàtics panarabistes a l'escenari de la universitat Kadi Ayad de Marràqueix.
- + L'exposició de la lluita de la població d'Imider —del sud-est del Marroc— a taules rodones i debats organitzats a la capital catalana.
- + Les reiterades manifestacions de suport al Moviment Popular del Rif², a la seva llista de demandes de drets socials i culturals, i per la llibertat dels presos amazics d'aquest grup poblacional amazic.

D'aquesta llarga trajectòria es conclou, a més del grau important d'organització social dels amazics i amazigues a Catalunya, el suport i el reconeixement que té el moviment entre el

---

¹ El Moviment 20 de Febrer és un moviment popular sorgit el 2011 al Marroc en el context de les denominades revoltes del Nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà. Mobilitzava grans masses, entre les quals el moviment amazic tenia una presència rellevant. Sota les consignes de Democràcia, Dignitat i Justícia social, el moviment perseguia denunciar l'arbitrarietat, el clientelisme i l'acaparament de la riquesa del país per una oligarquia connectada al règim.

---

² Moviment de massa sorgit a Al-hoceima arran de la mort atroz el 28 d'octubre de 2016 del venedor de peix Mouhcine Fikri triturat per un camió municipal de recollida de residus. El moviment s'ha anat estenent a la resta del territori rifeny i la diàspora. És popular, transversal i pacífic. A la manera del Moviment 20-F, crida reiteradament "llibertat, dignitat i justícia social" i resumeix les seves reivindicacions socials en: ocupació, educació i sanitat.

conjunt dels moviments socials i la societat civil catalana. En aquest sentit, i atès el seu dinamisme en la promoció de les llengües catalana i amaziga, la Casa Amaziga de Catalunya ha estat finalista del premi Martí Gasull i Roig —en la seva 6a edició— que atorga anualment l'ONG de la defensa del català i la cohesió social, Plataforma per la Llengua.

No obstant això, les entitats amazigues de Catalunya, com ara la Casa Amaziga de Catalunya i altres associacions amazigues dels Països Catalans, tenen també el paper de contribuir en l'acompanyament a les persones i col·lectius d'origen amazic en el seu procés de socialització col·lectiva. Ressaltem l'expressió "*d'origen*", car moltes persones de la comunitat amaziga ja no són immigrants, sinó ciutadans i ciutadanes nascuts i nas-

cuts a Catalunya. Per tant, el dret de les persones amazigues a viure en plena igualtat amb la resta de la població catalana i, alhora, ser connectades a la cultura i llengua d'origen és un dels objectius que persegueix el moviment amazic. Les entitats amazigues treballen juntament amb els diferents agents socials per afavorir una identitat sana i inclusiva, no allunyada dels valors tradicionals amazics. És per això que els amazics i les amazigues de Catalunya necessitem, més que mai, un reconeixement no reductiu de com i què som. Aquesta fita només és possible quan les institucions deixin de llegir, mirar i considerar les persones i grups procedents del nord d'Àfrica únicament en clau religiosa o en termes d'estats i ideologies imposats pels colonialismes.

—

8.

ENTREVISTA A ASMAA AOUATTAH:

**“LA PRIMERA DISCRIMINACIÓ QUE REBEN
LES DONES AMAZIGUES ÉS LA INVISIBILITAT”**

8. ENTREVISTA A ASMAA AOUATTAH, ACTIVISTA RIFENYA:

“LA PRIMERA DISCRIMINACIÓ QUE REBEN LES DONES AMAZIGUES ÉS LA INVISIBILITAT”

Ni els drets de les dones ni els del poble amazic poden deixar-se per a una segona fase de la lluita. Asmaa Aouattah ho defensa des que, encara a l'institut, va vincular-se a l'activisme rifeny i així ho remarca, tres dècades després, en parlar del moviment popular del Rif. Una onada de mobilitzacions que, assegura Aouattah, anava “prenent el rostre de revolta popular” i en què les paraules “força i valentia” queden curtes per descriure l'activisme de les dones implicades. Moltes, amb famílies a càrrec. Moltes, mobilitzades a l'espai públic per primera vegada.

Al teu llibre de contes, *L'Etern retorn* (Voliana Edicions), bona part dels relats recullen experiències de dones amazigues. Diries que ser-ho, i ser migrada, implica experiències amb elements compartits? La mirada de la societat d'acollida condiona les vides de les dones amazigues a Catalunya?

Efectivament. Les dones amazigues estan sent discriminades com a dones, en una societat que encara és patriarcal. Al mateix temps, pateixen discriminacions pel fet de ser d'origen immigrant, com l'estigmatització, els estereotips, el racisme... Vivim en una societat racista i aporòfoba, on les dones són vistes com unes acaparadores d'ajudes socials o víctimes sense veu ni pro-

jecte propi. I després ve el racisme institucional, la desigualtat d'oportunitats, la manca de respostes a unes determinades necessitats i tot allò que se'n deriva. Com a dones d'origen marroquí i musulmà són al punt de mira, els seus trets diferencials són motiu de discriminació. Les dones amazigues pateixen, a més, la invisibilitat i el no reconeixement dels seus trets identitaris propis. Tot aquest còctel de discriminacions condiona negativament la seva vida i les limita en el procés d'aconseguir una vida digna. Les dones amazigues comparteixen aquesta realitat, però les seves vivències i experiències són diferents i singulars; les seves respostes també ho són. Hi ha qui es limitarà a atendre les necessitats personals i familiars i qui lluitarà per minvar el racisme i per construir una Catalunya per a tothom. Sigui com sigui, la dona amaziga emprèn una lluita diària per sobreviure en un sistema capitalista on les dèbils i la seva manera de ser no hi tenen lloc.

Quines necessitats i reptes principals troben les dones amazigues migrades a Catalunya?

La primera discriminació que reben les dones amazigues és la invisibilitat. No se les reconeix lingüísticament ni culturalment.

Encara hi ha molt de desconeixement envers el fet diferencial amazic, malgrat els esforços fets. El poc suport institucional fa que no es tingui en compte a l'hora d'oferir recursos com la mediació intercultural. No hi ha suficients mediadors o mediadores d'origen amazic. Als jutjats solen dur majoritàriament traductors i traductores àrabs. Si no pots explicar el que necessites a una psicòloga, a una advocada o en un judici, pot suposar un greuge gran. El mateix passa amb l'ensenyament de l'amazic. S'ensenya l'àrab perquè el govern del Marroc envia professorat per fer-ho, però amazic, no. Hi ha poc suport per ensenyar l'amazic. L'alumnat marroquí aprèn majoritàriament l'àrab. El problema no és aquest, és que l'ajudes a oblidar qui és. Quant a les dones amazigues, l'estigmatització oficial al país d'origen cap al ciutadà amazic i l'associació de l'àrab amb el fet de ser millor musulmà pot suposar una inferiorització. De cara a la societat d'acollida, l'homogeneïtzació i uniformització pot minvar la seva autoestima i relega a un segon terme tot el seu llegat cultural. No reconèixer-ho en el conjunt de cultures diverses de Catalunya també és una discriminació.

Les opressions que troben al país d'origen migren amb elles? N'apareixen de noves en esdevenir migrades a un país occidental?

Les opressions al país d'origen són també de caràcter social, vinculades a la mentalitat patriarcal, i de caràcter estructural, lligades a la marginació a la qual estan abocats el Rif i el món amazic. Hi ha moltes zones del Rif en què no hi ha ni escola primària. És una minoria la que continua els estudis secundaris. No és una qüestió de masclisme només, és també de manca de re-

ursos. Tot i que, quan s'ha de triar, es prioritza el noi per qüestions de gènere. La manca de perspectives de futur també porta a prioritzar el casament de les noies. L'analfabetisme passa factura a la dona un cop aquí. El fet de no gaudir d'autonomia en la gestió d'alguns assumptes, també. Aquí afronta reptes que al món rural no tenia. Les condicions de vida de les dones rurals són molt dures. Encara es pateix de manca de serveis bàsics: hospitals, carreteres, aigua potable... Aquí es nota millora en les condicions de vida, però de manera bastant parcial. Quant a la mentalitat, la societat amaziga, per molt que tingui referents i exemples de tractament bastant igualitari amb les dones, no deixa de ser avui una societat patriarcal. La dona hi és discriminada. Rep control de la seva mobilitat, de l'ús del temps, de l'espai i de les seves relacions socials. No té llibertat total sobre el seu cos i la seva vida. La comunitat hi té més pes que l'individu. Això condiona tots els seus membres, però les dones més. Un cop aquí, es tendeix a reproduir el mode de vida d'origen, es viu en comunitat i està bé, però es recreen a vegades les mateixes discriminacions de gènere. Ara, la societat d'acollida, amb el ventall de possibilitats d'alliberament personal on l'individu ho és tot, t'accepta si hi correspon plenament i deixes de ser qui ets. Si no, ets submissa. Aquest posar la dona entre l'espasa i la paret en nom de la igualtat és també una opressió, i porta a decisions no sempre afavoridores per a les dones. Les dones som totes singulars; les dones amazigues, també. Cadascuna ha de poder fer lliurement el seu camí. La societat d'acollida ha de posar-hi els recursos: alfabetització, coneixement de l'entorn, informació a l'abast, apoderament personal, inserció laboral,

xarxa i recursos per superar l'aïllament i les violències masculistes. Tot allò altre és cosa de cada dona.

L'abandonament institucional perfila la vida al Rif, a diferència del que es troba en ciutats de majoria àrab?

La resistència a les diferents invasions al llarg de la història va empènyer les poblacions amazigues a retirar-se a les muntanyes i al desert. Aquest aïllament va suposar marginació i empobriment per part de governs que divideixen el Marroc en un d'“útil” i un altre d'“inútil”. Les polítiques públiques anaven dirigides majoritàriament a les zones urbanes en detriment del món rural. Això ha comportat amb el temps les migracions internes i externes, i molta misèria. Això no vol dir que no hi hagi població arabòfona marginada, però en les zones amazigues la situació és generalitzada.

El Rif, a més, va patir la marginació com una mena de càstig, que va durar molt, i episodis de repressió dura cada cop que la població reivindica millores en la seva vida.

Fa poc més de dos anys, l'octubre de 2016, va iniciar-se la darrera onada de mobilitzacions al Rif, arran de la mort del venedor de peix Mohcine Fikri. Es mantenen?

El moviment, que es va estendre d'Al-Hoceima, on va tenir lloc l'assassinat, fins a les zones rurals més remotes, no s'ha extingit, però està en *stand by*. El govern del Marroc va topat amb un moviment amb adhesió de tots els col·lectius de la població. Va ser un procés bastant participatiu que va acabar amb una carta de reivindicacions. En veure que el moviment podia canvi-

ar el panorama polític al Marroc —per exemple del moviment de Jrada i altres zones— van començar les detencions: primer, amb la cúpula organitzativa del moviment el maig de 2017 i, després, amb la resta d'activistes i manifestants. El resultat: un miler de persones detingudes i empresonades que va comportar l'inici d'una etapa nova en la història d'aquest moviment.

I és en aquesta etapa, en la que es troba avui?

Actualment hi ha poques mobilitzacions, per evitar represàlies. Malgrat tot, les detencions continuen. Hi ha joves que han complert condemna i han tornat a ser detinguts. Es destaca també el nombre de joves i menors que emigren clandestinament per fugir de l'empresonament. Estan demanant asil aquí, però a alguns se'ls va arribar a deportar.

Les famílies continuen visibilitzant el seu patiment i el dels seus fills a les presons i en reivindiquen l'alliberament. Per altra banda, a la diàspora rifenya, hi ha moltes mobilitzacions per reivindicar el mateix, a més de demanar la resolució de la carta de reivindicacions del moviment.

Reivindicar la identitat amaziga explica la marginació de la població del Rif?

Reivindicar i mantenir la identitat amaziga es percep com un risc per a la identitat hegemònica del Marroc, que es ven com un país àrab. L'element amazic posa en risc el discurs oficial; desvetlla la veritable identitat del Marroc, que és profundament amazic, no només en les arrels, sinó en la seva realitat: en la llengua, els costums, la toponímia... A més, les zones amazi-

gues tenien el seu funcionament propi, la seva manera d'organitzar-se políticament i socialment. El colonialisme va afavorir la centralització del govern arreu de Tamazga. L'amaziguitat i aquesta especificitat històrica poden ser dos elements que van portar a la marginació del Rif. Sense oblidar que aquesta marginació, empobriment i repressió envers la població nord-africana en general són la manifestació de la naturalesa d'uns governs antidemocràtics.

La història del Rif es resumeix en revolta, repressió i marginació. Això ha marcat molt la memòria col·lectiva.

Les dones han participat en la mobilització en defensa dels drets de la població al Rif? Quina posició hi han ocupat?

Podem parlar d'un abans i un després en l'activisme de la dona rifenya i també d'una certa continuïtat.

Les famílies de les noies que participàvem en mobilitzacions als anys vuitanta del segle passat tendien a limitar-nos, i a inculcar-nos la por. Tu deies "*Makhzen*" (l'aparell de l'Estat) i la gent començava a tremolar, perquè tenia a la pell el record de la mort i la sang de la repressió que havien viscut generacions anteriors. *Makhzen* era horror. I per altra banda, ser activista sent una noia estava mal vist, tot i tractar-se de pares i mares que ja començaven a animar a estudiar les seves filles i tot i que les dones anàvem guanyant terreny. Després, amb l'obertura política parcial del Marroc, va haver-hi molta incorporació de les dones a l'associacionisme i, de manera significativa, al Rif. Cosa que va ajudar a l'augment de la consciència política i sobretot envers la igualtat de gènere.

Aquestes, però, no són les dones que van liderar el moviment popular rifeny, tot i participar-hi. Ho van fer majoritàriament dones joves, sense passat activista i, fins i tot, dones no tan joves i sense grans estudis. Hi van participar activament també les dones que van poder estudiar i que ara són mestresses de casa, mares, germanes i esposes que miren amb nous ulls l'activisme pels drets humans. Quan va tenir lloc l'assassinat de Mohcine Fikri, la població, homes i dones, estava preparada per creure en un projecte que la fes sortir de la desesperació. Les mares i els pares veien com la vida dels seus fills i filles perillava i les conseqüències de la migració clandestina cap a una Europa que ja no és el paradís que pensaven, i els han donat suport en la seva lluita. La carta de reivindicacions del moviment és una carta feta en clau de gènere perquè té molt en compte les necessitats de les dones. Aquestes dones van pagar el preu del seu posicionament perdent familiars (detinguts i dos màrtirs), patint-ne les conseqüències econòmiques, socials i afectives, i rebent repressió i persecució directa, en les mobilitzacions i en forma de detencions i condemnes. Una vintena de joves han estat detingudes, algunes interrogades només i d'altres, condemnades.

Quina ha estat, i està sent, la contribució i acció de les dones al moviment?

Una desena han estat al capdavant del moviment. Han conduït les manifestacions, han fet parlaments, han animat la gent a sortir, han alçat consignes, han gravat, han entrevistat, etc. La resta han ajudat en l'organització, l'acollida i sortint i enfrontant la repressió. El paper de les dones en la manifestació del 20 de

juliol de 2017 ha estat notori malgrat la violència emprada per les autoritats. Es destaca també la manifestació femenina històrica del 8 de març de 2017. Els homes reconeixen que, sense les dones, el moviment s'hauria acabat en dues setmanes. La implicació tan activa i la seva gran adhesió ha fet del moviment el que és. Les dones grans s'enfrontaven a la policia cos a cos. Quan ningú sortia, van tenir lloc diversos intents de mobilització feme-

nina dispersats ràpidament. Actualment, en visibilitat, en buscar suport, en reivindicar l'alliberament dels presos polítics, les dones juguen un paper principal. Elles encara alcen la veu, parlen als mitjans, atenen entrevistes, viatgen arreu d'Europa quan els donen el visat... Estan jugant el paper més important de representació del moviment i per visibilitzar el patiment de les famílies.

9.

DE LA RESISTÈNCIA A LA RESILIÈNCIA DE LES DONES AMAZIGUES: EL CAS DE LA CABÍLIA

KAISSA OULD BRAHAM
PERIODISTA

9. DE LA RESISTÈNCIA A LA RESILIÈNCIA DE LES DONES AMAZIGUES: EL CAS DE LA CABÍLIA

KAISSA OULD BRAHAM

1. DE LA RESISTÈNCIA...

Les dones amazigues de la Cabília sempre han tingut una reputació de dones fortes i carismàtiques. S'han reivindicat sempre de Dihya, la reina amaziga que va lluitar contra la invasió àrab fins a l'últim sospir. Una reina anomenada pels àrabs Kàhina, que significa en àrab la profetessa o la bruixa, a causa de la seva incapacitat d'imaginar que una dona regnés sobre tot un poble. Una altra heroïna del segle XIX, Lalla Façma n Sumer, que va dirigir tot un exèrcit i organitzà batalles contra el colonialisme francès, també va servir de model per a les dones cabilenques. Lalla Façma n Sumer, anomenada pels francesos la Joana d'Arc de la Cabília, ordenava als homes lluitar en el camp de batalla lligant-los els peus perquè no s'escapessin. A més d'aquests dos símbols, altres lluites de dones anònimes no han pogut ser escrites per la història, ja que la llengua amaziga és bàsicament oral.

No obstant això, la sociòloga cabilenca Tassadit Yacine escriu: "L'absència d'un poder femení a dintre de la realitat troba una veritable compensació en els contes i la poesia d'amor que canten les dones durant el ritual de l'*urar* (festa i joc); de fet, el poder està vinculat o bé a la força brutal de la *teryel* (ogressa), gran i forta, o bé a la trampa i la intel·ligència de *stut*, la vella

dona petita, prima i frustrada... Per tant, la imatge de la feminitat és representada per una bipolaritat que deixa molt poc lloc al matís i a la flexibilitat del món social".

Aquesta situació està encarnada per les dones insurrectes (*timnufaq*) de la Cabília. És un estatut atorgat a dones que abandonen la llar familiar per tornar a casa dels pares. És una situació dramàtica que expressen a través d'un gènere poètic anomenat *ahiha*, que és una poesia de dolor, ràbia i de contestació d'un ordre social rígid. En el meu poble, Ait Hichem, vaig recollir nombrosos poemes amb temàtica de la revolta i de l'amor platònic protagonitzat per dones insurrectes a principis del segle XX. Aquesta època va ser un gir històric en una Cabília que es buidava dels seus homes per emigrar a Europa, principalment a França.

Com a conseqüència d'això, moltes dones es troben soles amb la càrrega de guardar l'honor (*nnif*) dels seus homes. Així, aquestes dones expressen les seves angoixes, els seus temors pel que fa a les aventures dels seus homes a Europa en un univers literari exclusivament femení. A través de la poesia que vaig recollir es pot notar l'evolució dels sentiments de l'esposa, que comença per expressar l'absència dolorosa del seu home per girar cap a la indiferència i culpabilitzant-lo d'abandonar-la

i, al final, l'alliberament d'aquesta dona reivindicant el seu cos i negant-se a deixar esvaïr la seva joventut, per triar el seu amant dintre del poble. Aquesta situació es viu en el món hermètic de l'*ahiha*, únic privilegi de les dones.

En tots els estudis sobre l'emigració cabilenca es tracten els subjectes que emigren, però gairebé mai es parla de les dones deixades en el país i del seu patiment. Per tant, l'*ahiha* ha permès les dones de dotar-se d'una eina vital que els dona veu per una creació literària inconformista i, sobretot, subversiva. A partir dels anys trenta del segle passat, veus individuals de dones precursors de la cançó femenina cabilenca comencen a sentir-se en les ones de la ràdio, com les de Lla Yamina, Cherifa i Hnifa. Aquesta última va marcar generacions de dones. Ha trencat el tabú de la condició femenina d'aquesta època.

Hnifa, anomenada la rebel pel seu inconformisme, era una dona insurrecta que va abandonar la llar dels dos marits amb qui es va casar negant-se a ser la dona sotmesa. Va començar a cantar a Algèria i després es va exiliar a París, on va viure una vida precària fins a la seva mort el 1981. Les seves cançons, avui dia, són el patrimoni de moltes dones feministes cabilenques, que les canten i les reivindiquen per denunciar la discriminació de les dones i, sobretot, la violència de gènere. La identificació de les dones a través de les seves cançons era tan forta, que aquestes van substituir els cants tradicionals de treball o de bressol. Una dita cabilenca diu: *lhif izuzen-it ccna* (La cançó suavitza la misèria).

Hnifa va cantar el seu exili com una de les rares dones que van emigrar a França, ja que l'emigració és cosa d'homes. Les dones cabilenques hi veuen un mirall de la seva condició, a tra-

vés les seves cançons, mentre que ella va pagar un preu molt alt per expressar tabús que senten les dones.

A més de la cançó, la dona cabilenca es va involucrar amb la guerra d'alliberament algeriana contra la colonització francesa. Van agafar les armes igual que els homes i van morir per la independència del país. En comparació amb les altres regions d'Algèria, el nombre més alt de dones que van participar en la guerra és de la Cabília, i s'ocupaven també de la logística, la comunicació, les cures, etc. Després de la independència, es va preguntar al primer president algerià Ben Bella sobre el destí de les dones i va contestar que tornarien als fogons. Aquesta resposta va ser l'espurna per a les dones que van sobreviure a la guerra, recordant que si havien mort igual que els homes, després de la independència també havien de viure igual que ells.

Així es va crear tot un moviment que, el 1966, va aconseguir abolir l'estatut personal de la dona, que es va involucrar en la vida política i associativa per reivindicar la igualtat de gènere. El 1984 es va votar al Parlament el Codi de la Família, inspirat de la xaria islàmica: la dona serà una menor per a la vida i necessitarà permís de l'espòs per a qualsevol tràmit que afecti la família. Va ser la fi de tota esperança per al moviment feminista, que uns anys després es va convertir en un moviment de supervivència a causa de la guerra civil.

2. ... A LA RESILIÈNCIA

Durant la guerra civil, les dones eren el primer objectiu del grup islamista armat. Moltes dones van ser assassinades a vegades pels seus ideals, a vegades només pel fet de ser dones. Entre

elles, dues dones rebels que es van convertir en el símbol de la llibertat de la dona: Katia Bengana i Nabila Djehnine.

Katia Bengana, amaziga de la Cabília, tenia 16 anys i anava a l'institut quan la va assassinar, el 28 de febrer de 1994, una manada de fonamentalistes que l'assetjaven perquè portés el vel islàmic. S'hi va negar contestant: "Si haig de posar-me aquest vestit tradicional de l'Aràbia Saudita, prefereixo posar-me el meu vestit tradicional amazic". Yousef Zirem, escriptor i periodista, resumeix la imatge d'aquesta noia escrivint: "El record de Katia Bengana està aquí per recordar-nos que, sense la llibertat de la dona, la societat serà sempre mutilada, menyspreada i perduda".

Als 16 anys, la Katia, com tots els joves del món, és plena de vida i es reivindica com a dona lliure i mestra del seu cos. Segons el testimoniatge de la seva germana, va dir: "Millor morir que tapar-me amb un vel". Va pagar amb la seva vida el seu desig de llibertat, però continua vivint a través de moltes altres joves que lluiten contra el control de la religió sobre les dones.

Nabila Djehnine, arquitecta de professió i presidenta de l'associació de dones *Tighri n tmettut* (El Crit de la Dona), va ser assassinada el 15 de febrer de 1995 per una manada de fonamentalistes. Era una dona molt activa i viatjava a través dels pobles i ciutats de la Cabília per sensibilitzar les dones respecte als seus drets, sobretot quan es veuen afectats per alguna llei del Codi de la Família. Les assessorava també per dur a terme projectes de creació de feina per tal d'aconseguir una independència econòmica.

El 1989 va ser la iniciadora de la primera manifestació de

la història d'Algèria davant del Parlament per denunciar la violència de gènere, que es justificava com un crim d'honor. A través de l'associació El Crit de la Dona va aconseguir que les dones reflexionessin sobre la seva condició i qüestionessin les lleis que les reprimien. Segons el testimoniatge de la seva germana en el documental que va realitzar *Carta a ma germana*, sabia que estava amenaçada i que moriria, però no podia renunciar al seu ideal feminista de sensibilitzar i sacsejar les consciències.

Aquestes dues dones van ser el gir històric de la lluita feminista. Van servir de model de modernitat i van inspirar altres dones, sobretot en l'àmbit universitari, animades a continuar la lluita per la igualtat de gènere. Així, durant la Primavera Negra, les dones cabilenques van participar en les manifestacions per reivindicar la llengua i la cultura amaziga. 10.000 dones van caminar a través de la capital cabilenca Tizi-wezzu per cridar la seva ràbia pel que fa a la repressió de la joventut. Un dels lemes va ser "No toqueu els nostres fills", exigint responsabilitat al règim central, que disparava contra manifestants desarmats. Es va crear el Col·lectiu de les Dones de la Primavera Negra, que participava de manera activa en la revolta, donant-li una perspectiva de gènere.

Tanmateix, les dones continuen patint molta discriminació, tot i la reforma del Codi de la Família el 2005. Avui dia, a més de la lluita política, les dones s'organitzen en cooperatives o com a autònomes per tenir independència econòmica, per tal de no patir les conseqüències del Codi un cop divorciades. De fet, el nombre de dones autònomes va creixent ràpidament en diferents sectors com l'agrícola, el ramader, l'immobiliari, etc.

En l'aspecte polític, la dona cabilenca també s'ha involucrat en el procés de l'autodeterminació de la Cabília. Les protagonistes d'aquest moviment insisteixen sobre la perspectiva de gènere que ha de tenir el procés i que l'autodeterminació de la Cabília es farà amb les dones o no es farà. Últimament, entre les nombroses detencions d'estudiants universitaris hi ha moltes dones, que trenquen el tòpic de la dona sotmesa.

En conclusió, la lluita feminista de les dones de la Cabília en aquest segle ha passat de la resistència a la resiliència, que permet a la dona no només reaccionar a les provocacions, sinó buscar també estratègies per poder tirar endavant i apoderar-se.

BIBLIOGRAFIA

DJAHNINE, Habiba. *Lettre à ma sœur* [en línia]. (Pel·lícula documental, 2006). <https://goo.gl/oPukY6> [Consulta: 1 desembre 2018]

GALAND-PERNET, Paulette. *Litterature berbères, des voix et des lettres*. París: PUF, 1998.

LAOUSTE CHANTREAUX, Germaine. *Kabylie côté femmes. La vie féminine à Ait-Hichem, 1937-39, notes d'ethnographie*. París: Edisud, 1990.

OULD BRAHAM, El-Kaissa. *Dire l'amour et la révolte dans l'Ahiha (Poesie féminine du village Ait-Hichem)*. Mémoire de Master I, Etudes Berbères. París: Inalco, 2010.

PLANTADE, Nedjima. *La guerre des femmes. Magie et amour en Algérie*. París: la Boîte à documents, 1988.

TASSADIT TITOUH, Yacine. *Si tu m'aimes guéris-moi. Etudes d'ethnologie des affects en Kabylie*. París: la Maison des Sciences de l'Homme/Awal, 2006.

ZIREM, Youcef. "Katia Bengana, celle qui a dit non aux Barbares". *Le Matin d'Algérie* (12 maig 2014).

10.

LA CABÍLIA: ENTRE VALORS ANCESTRALS I LLUITA AVANTGUARDISTA

KAISSA OULD BRAHAM

PERIODISTA

10. LA CABÍLIA: ENTRE VALORS ANCESTRALS I LLUITA AVANTGUARDISTA

KAISSA OULD BRAHAM

UNA DEMOCRÀCIA PRECÀRIA I MIL·LENÀRIA

"He trobat als amazics el socialisme dels meus somnis". És així com parla Karl Marx de l'organització social particular de la Cabília quan va viatjar a Algèria per curar la bronquitis que patia. En el seu llibre *Cartes d'Alger i de la costa d'Azur*, parla del principi de solidaritat representat pel *tivizi*, una mena de voluntariat per dur a terme tots els projectes econòmics del poble tals com la construcció, la collida de les olives, o altres treballs dels camps. El poble cabilenc s'organitza en una "minirepública" amb una *tajmaat* (assemblea col·legial) que pren les decisions importants. La paraula és lliure i democràtica, i cada família té el seu representant; l'assemblea del poble recapta un impost a cada família segons els seus ingressos. L'assemblea té el ple poder de decidir del seu ús. De fet, és un sistema democràtic que existeix des de fa segles i que continua vigent avui dia. Així, el *tajmaat* continua sent el primer recurs en la resolució de conflictes a la majoria dels pobles cabilencs. Funciona perfectament en paral·lel al poder judicial oficial.

LA LAÏCITAT, UN VALOR I UN PRINCIPI

Fa més de mil anys que la Cabília ha abraçat la laïcitat. Segons els historiadors, això data de l'època en què la Cabília era judai-

ca i persisteix fins als nostres dies. Mentre que l'imam predica per a l'espiritualitat a la mesquita del poble, no té cap prerrogativa d'interferir en els afers del poble ni cap influència sobre el *tajmaat*. La separació dels poders és molt clara, fins i tot hi ha hagut queixes de diversos pobles per denunciar imams enviats pel règim central d'Alger i que estan acusats d'adoctrinament enlloc de predicar l'espiritualitat. Són immediatament rebutjats i boicotejats pels veïns. La mesquita cabilenca, contràriament a la d'altres regions, és una construcció austera que simbolitza una vida efímera i la dedicació a la veneració de déu, però també dels sants locals –perquè no oblidem que l'islam cabilenc en particular, i nord-africà en general, viu en perfecta simbiosi amb substrats del judaisme i del cristianisme, però sobretot amb una gran part de l'animisme nord-africà.

Així, la mesquita té d'altres funcions com la celebració de certes festes paganes o la commemoració dels sants locals. En aquesta petita construcció, les dones preparen el cuscús de l'ofrena. Aquesta laïcitat precària s'ha mantingut a través de la història com una dicotomia social en què els clergues representats pels marabuts tenen el privilegi del poder espiritual. De l'altra banda, la resta del poble deté l'exclusivitat del poder secular

o temporal representat pel *tajmaat*. De fet, els seculars (*ihuriyen* en amazic) practiquen aquesta mena de governança política escrupolosament respectada per la societat i que s'ha mantingut fins avui dia. Per a recordatori, el Papa Gelasi I (492-496), que va exercir com a papa de Roma sota el poder de l'emperador de Bizanci Anastasi I, és d'origen cabilenc i el seu verdader nom és Aghilas (que significa 'lleó'). En les seves cartes insisteix sobre la importància de la separació dels poders espirituals i temporals recordant que ell fins i tot és descendent de la societat cabilenc. Escriu que aquest tipus de governança li és molt familiar.

La Cabília, malgrat la islamització, ha salvaguardat la llengua i no ha pres de l'islam més que allò compatible amb l'esperit laic i republicà, tot respectant les altres creences. És per això que els cabilencs juren "en nom de totes les creences" (*jmiaa liman*) per evitar el perjuri. Un dels factors decisius de la no-adhesió de la Cabília al projecte de societat islamista de 1991 s'explica per la supervivència d'aquest valor. En efecte, gràcies a aquest tipus de governança, la Cabília ha escapat a l'adoctrinament i es converteix en la primera zona de resistència contra el terrorisme islamista durant la guerra civil. Els partits polítics que van guanyar les legislatives de 1991 van ser els dos partits locals laics (FFS-RCD), mentre a la resta d'Algèria el partit islamista radical FIS va arrasar amb una majoria absoluta.

EL 20 D'ABRIL I LA BANDERA AMAZIGA, SÍMBOL D'IDENTITATS I D'ORGULL DE TOTS ELS AMAZICS

La bandera amaziga dissenyada per un grup de militants cabilencs a París als anys 1970 es converteix avui dia en la ban-

dera que uneix tots els amazics, des de les Illes Canàries fins a Burkina Faso i des de Siwa, a Egipte, fins al Marroc. En totes les manifestacions que s'organitzen veiem la mateixa bandera, que simbolitza el mar Mediterrani, el nord d'Àfrica i el Sàhara, amb el símbol de la "Z" amaziga en vermell, que simbolitza una persona en posició de resistència. A més de la bandera, la data del 20 d'abril, que celebra la Primavera Amaziga, s'ha convertit en senyal històric per a tots els amazics, que se l'han apropiat sortint al carrer per reivindicar el reconeixement de la identitat amaziga.

DE LA PRIMAVERA AMAZIGA A LA PRIMAVERA NEGRA

En vint anys hi va haver dues revoltes per al reconeixement oficial de la cultura i la llengua amaziga, que van sacsejar la Cabília. La Primavera Amaziga va començar al març de 1980 amb la prohibició d'una conferència de Mouloud Mammeri, un filòleg, antropòleg i escriptor que venia a la universitat de Tizi-Ouzou per presentar el seu llibre acabat de publicar a París intitulat *Poemes cabilencs antics*.

Així, en un context de negació lingüística i cultural per part del règim central d'Alger, les autoritats van prohibir la conferència. Això es va convertir en el motiu suficient per a l'aixecament de tota la regió per denunciar aquesta negació. La repressió va ser ferotge, els estudiants van ser reprimits amb una violència extrema i molts van acabar torturats dins les presons algerianes. Llavors neix el Moviment Cultural Berber (MC), que va aconseguir l'adhesió de l'àmplia majoria dels cabilencs. Aquest moviment va canalitzar la lluita especificant les reivindicacions

de la Cabília dintre d'un marc democràtic i laic. Vint anys després, la Cabília torna a viure la segona Primavera, aquesta vegada, negra de dol. Tot va començar quan la gendarmeria va assassinar un jove alumne d'institut, Guermah Massinisa, dintre d'un comissariat a la Cabília. Això va ser l'espurna que va encendre unes manifestacions que van acabar amb sang.

L'exèrcit algerià va disparar als manifestants desarmats que reivindicaven més llibertats i el reconeixement oficial de la llengua i cultura amazigues. Aquesta Primavera va concloure amb més de 120 víctimes i més de 5.000 ferits. Davant la impotència dels partits polítics tradicionals en la gestió del conflicte, es va recórrer a la reactivació d'una organització ancestral davant d'un perill exterior imminent. De fet, es va activar el moviment dels *aarch* (tribus) i neix un moviment ciutadà d'una mobilització extraordinària per evitar el bany de sang i canalitzar les energies cap una lluita pacífica i contundent. Després d'un any de lluita, un decret presidencial concedeix l'estatut de llengua nacional a la llengua amaziga dins de la Constitució.

Davant la insolidaritat i la indiferència de les altres regions d'Algèria per allò que passava a la Cabília, neix el Moviment per l'Autonomia de la Cabília (MAK) arran d'un debat de l'elit intel·lectual cabilenca sobre el nou encaixament de la Cabília dins d'Algèria. Ferhat Mehenni, actual president del Govern Provisional de la Cabília a l'exili, escriu en el seu llibre *Algèria: la qüestió cabilenca*: "En realitat el debat va acabar en el moment de la visita del president algerià Abdelaziz Bouteflika l'any 1999 a la Cabília. Va venir a dir als cabilencs que era allà per a desinflar la pilota de *baudruche*". Interrogat per un amic sobre aquesta

actitud de desconfiança i d'agressivitat en contra de ciutadans de la regió, un pròxim del president de la República ha respost sense ambigüitat: "El president no ignora el que fa. Actuant d'aquesta manera sap que perd la Cabília, però guanya totes les altres regions del país". Edificant! "L'anticabilenquisme és el vector del nou nacionalisme del règim algerià. Cada vegada que la Cabília és una amenaça permanent per a la unitat nacional, la seva repressió és una benedicció." Les paraules de Ferhat Mehenni resumeixen perfectament les actuacions del règim central d'Alger pel que fa a una Cabília rebel que aspira a la llibertat. És en aquest context que el MAK neix per assumir reivindicacions pròpies a la Cabília i que són lluny de ser compartides per la resta dels algerians.

LA GUERRA CIVIL ALGERIANA I LA CABÍLIA

Paradoxalment, l'obertura democràtica després de la revol·ta d'octubre de 1988 va ignorar completament la reivindicació identitària de la Cabília. La revol·ta, que es va saldar amb més de 500 joves disparats per l'exèrcit, va aconseguir una obertura cap al multipartidisme, la creació de mitjans de comunicació independents així com associacions culturals o per la lluita femenina. Pel que fa a la qüestió amaziga, no es va solucionar res i va continuar denegada pel règim. Quan va esclatar la guerra civil l'any 1992 entre els grups islamistes armats i els militars, la Cabília, que rebutjava ambdós bàndols, continuà lluitant en dos fronts. D'una banda, en contra del règim militar que va continuar reprimint la regió i, de l'altra, en contra dels grups islamistes que s'havien convertit en un perill imminent a la regió. En aques-

ta espiral de violència, la Cabília decideix boicotejar l'escola algeriana en l'any escolar 1994-1995 en l'anomenada "vaga de motxilla" fins al reconeixement de la llengua amaziga. Després d'un any sense trepitjar les aules, la Cabília va aconseguir que, per primera vegada, es trenqués el tabú de la llengua i es procedís a la introducció de l'amazic com assignatura en les escoles, principalment en les regions de parla amaziga.

Al mateix temps, el perill islamista que destrossà la Cabília va empènyer els habitants de les muntanyes a organitzar-se en grups d'autodefensa per protegir-se del terrorisme islamista, ja que el règim, amb la seva passivitat, havia perdut tota la confiança de la població local. A més d'aquests grups, els cabilencs surten al carrer cada vegada que hi ha un segrest d'alguna personalitat per part dels grups islamistes. De fet, és l'única regió en què tornen sanes i estalvies les víctimes d'aquests segrests. Tots tenim el record del segrest del mestre de la nova cançó cabilenca Matoub Lounes, que va ser alliberat pel grup armat GIA, després de l'extraordinària mobilització de la Cabília exigint la seva tornada entre els seus. Durant l'etapa més dura de la guerra civil, la Cabília va continuar lluitant per la llibertat de culte, ja que existeixen minories cristianes i jueves.

No obstant això, el fet històric que va marcar un abans i un després en aquesta regió va ser l'assassinat del cantant Matoub Lounes l'any 1998, després de la publicació del seu últim àlbum amb una paròdia de l'himne nacional oficial d'Algèria. Aquest assassinat d'un heroi que va canalitzar les masses va acabar

amb l'última esperança dels cabilencs, sobretot quan la investigació es va dur a terme amb una opacitat total sense donar-ne cap informació pública concreta. La joventut es va inspirar en els ideals per què lluitava el que ja s'ha convertit en una llegenda. L'obra de Matoub Lounes és la que guià els joves que tres anys després van protagonitzar la Primavera Negra amb el lema "ni oblit ni perdó" (*ula smah ulac*).

QUIN FUTUR PER A LA CABÍLIA?

Avui dia, davant d'un règim militar que agonitza, la Cabília aspira a la seva autodeterminació. De fet, deu anys després, el MAK esdevé el Moviment per a l'Autodeterminació de la Cabília (amb la mateixa sigla) amb una forta adhesió de la població a l'interior, però sobretot a la diàspora. Aquests dies vivim una campanya electoral per a un cinquè mandat d'un president agonitzant que va canviar la Constitució per a la seva perennitat al poder. Als carrers de moltes províncies algerianes assistim a manifestacions contra aquest mandat, contràriament a la Cabília que, des de la independència, no deixa de reivindicar el canvi d'un sistema mafiós. La lluita pacífica de la joventut cabilenca cap a l'autodeterminació és llarga, però és un ideal legítim que alimenta l'esperança, igual que tots els pobles sense estat, per garantir la seva subsistència i la seva identitat davant els reptes de la globalització.

BIBLIOGRAFIA

BOUGCHICHE, Lamara. *Langues et littératures berbères des origines à nos jours. Bibliographie internationale systématique*. Paris: Ibis Press, 1997.

MAHÉ, Alain. *Histoire de la Grande Kabylie, XIX-XX siècles. Anthropologie historique du lien social dans les communautés villageoises*. Alger: Bouchene, 2006.

CHAKER, Salem (dir.). *Hommes et Femmes de Kabylie, T1*. Aix-en-Provence: Ina-Yas / Edisud, 2001.

MEHENNI, Ferhat. *Algérie: la question kabyle*. Paris: Michalon, 2004.

TILMATINE, Mohand. *Los estudios amaziges. Bibliografía temática*. Melilla-Barcelona: Uned-Bellaterra, 2008.

-

11.

L'AMAZIG I LES MESQUITES A CATALUNYA: EL PROCÉS D'ARABITZACIÓ MÉS ENLLÀ DEL NORD D'ÀFRICA

MOHA AIT ABOU I AZIZ BAHA

TÈCNIC DE JOVENTUT I D'INTERVENCIÓ COMUNITÀRIA / EDUCADOR SOCIAL I PRESIDENT DE LA CASA AMAZIGA DE CATALUNYA

11. L'AMAZIC I LES MESQUITES A CATALUNYA: EL PROCÉS D'ARABITZACIÓ MÉS ENLLÀ DEL NORD D'ÀFRICA

MOHA AIT ABOU I AZIZ BAHA

EL ROL TRADICIONAL DE LA MESQUITA A LES ZONES AMAZIGUES

La mesquita és considerada pels musulmans com a casa de Déu. El seu paper d'institució sagrada, pública i central ve del caràcter monoteista de l'islam, però remunta sobretot a l'emigració col·lectiva del profeta Mahoma i els seus seguidors l'any 622 dC de Meca a Medina. Amb aquesta nova instal·lació col·lectiva ben rebuda per part de les tribus locals de la llavors societat d'acollida de la ciutat de Medina, la comunitat musulmana esdevé homogeneïtzada i, amb el fet, la mesquita es constitueix, unànimement, com a lloc de pregària ritual col·lectiva i, alhora, centre de formar, informar i deliberar al voltant dels assumptes de la comunitat. D'aquesta manera, i d'acord amb l'essència de l'islam, la mesquita combina tres funcions principals: la funció espiritual (lloc de culte), la funció cultural i la funció social.

La islamització del nord d'Àfrica, aconseguida completament en un termini de dos segles, el VII i el VIII, va passar per dues fases principals (Camps, 1983):

- + Una primera i de caràcter urbà, instal·lant la nova religió de l'invasor àrab a ciutats ja existents i mitjançant la creació de noves ciutats i grans centres religiosos com Kairouan el 670 dC i Fes l'any 809.
- + Una segona, estenent l'islam a la població rural d'aldees, desert i muntanyes. Aquesta ampliació va ser possible per mitjà de missioners àrabs, les zàuiyah¹, el marabutisme² i, a vegades, els caps de les mateixes tribus amazigues.

L'acceptació de tots aquests últims tipus d'entitats islamitzadores per part de les tribus amazigues no va ser gratuït, sinó que va ser a canvi de preservació de pràctiques "antiislàmiques" a favor de la població amaziga i concessions de misticisme popular en lloc d'un islam ortodox i una religiositat estricta (Camps, 1983). D'aquí ve la singularitat de l'islam de les tribus amazigues, un islam obert que continua, avui dia també, combinant-se amb les tradicions i l'estil d'organització social i política d'origen. Pel seu rol, les mesquites de l'escenari amazic s'adapten a la dinàmica tradicional i pròpia del poble o la tribu referents i, d'aquesta manera, actuen com a: lloc de culte per

¹ Confraries assimilades a les dels ordes religiosos cristians.

² Entitats religioses respectades entre la població amaziga. Tenen el seu origen en *ribats*, és a dir, ciutadelles de caràcter militar destinades a la defensa de l'islam prèviament instal·lat a les zones urbanes amazigues.

complir el deure espiritual, espai assembleari i de deliberació sobre diferents assumptes de la tribu, i finalment una mena d'escola per rebre formació religiosa, moral i intel·lectual.

A banda d'això, és de gran rellevància remarcar que la islamització del nord d'Àfrica estava acompanyada del procés d'arabització de les poblacions amazigues. I si es va islamitzar gairebé totalment els amazics i les amazigues en un temps rècord –de dos segles–, la seva arabització quedà inacabada. Sense dubte, les mateixes mesquites tradicionals amazigues, oferint la religió en la llengua i codis amazics, han contribuït a la resistència a l'arabització i, així, en la conservació de la cultura pròpia de les comunitats amazigues.

En aquest escenari, els caps de les tribus mostren fidelitat al paper religiós i respecte a l'autoritat de les mesquites, tot i que les lleis i l'organització social i política tradicionals amazigues es basen en la laïcitat i la combinació de costums heretats del paganisme, el judaisme, el cristianisme i les altres creences preislàmiques de Tamazga.

Quant al poder polític central, sovint arabista, al Marroc i altres països de la zona, amb la finalitat de debilitar el poder de la tribu i exercir-hi la seva dominació, actuava per generar conflictes entre la política tribal i les zàuiyah. Com a efecte d'aquest intervencionisme centralista, el poder central va aconseguir separar internament les zàuiyah entre aquelles que donaven suport a la política oficial de l'Estat i les que optaven per una línia popular i social d'aquesta institució religiosa. En relació amb la tribu, va aconseguir centralitzar el poder de l'Estat i, així, reduir el poder de la tribu i debilitar l'organització social tradicional.

Actualment, l'Estat marroquí, com altres països de la zona, sota l'excusa de frenar l'expansió de l'islamisme radical, controla totalment l'àmbit religiós i, doncs, les mesquites del país. El ministeri tutelar de la gestió del tema islàmic en aquest país de Tamazga és el Ministeri d'Afers Islàmics i, actualment, s'encarrega de formar els imams, els contracta i determina el discurs i els sermons que es fan als diferents oratoris i mesquites d'arreu del territori. Cal fer un esment especial en el perjudici que aquest fet causa a la llengua i cultura amazigues, derivat d'aquest control sistemàtic, ja que, a més de l'arabització de l'esfera religiosa, l'islam amazic es dissol dins l'islam "jacobí" de l'Estat sense deixar espai a la diversitat religiosa i a un islam adaptat al grup poblacional referent.

Dit tot això, cal veure quin paper juga la mesquita dins el context migratori català, receptor d'una població important d'amazics i amazigues procedents d'aquest islam obert, tradicional i adaptat a la cultura amaziga, però alhora amenaçat per la intrusió de l'islamisme radical i el control de l'Estat central.

LES MESQUITES A CATALUNYA

Amb el procés migratori, el subjecte musulmà canvia de comunitat islàmica, ja que, en el context de la societat d'acollida, la comunitat es configura d'una manera diferent a la d'origen. En la mateixa línia, en el nou context de Catalunya, la mesquita perd el seu rol del país de procedència, tot i la tendència natural dels creients a reproduir els mateixos patrons i pràctica religiosa d'origen. Aquesta situació és bàsicament deguda a la influència d'un conjunt de factors entre els quals podem res-

saltar: la debilitat del poder organitzatiu de la comunitat, la diversitat ètnica i d'islams que componen la globalitat de la comunitat islàmica a la societat d'acollida, la falta d'espais adequats per al culte, discrepàncies i circumstàncies relacionades amb una política i visió occidentals diferents a la línia seguida al país de procedència i, a vegades, considerades incompatibles amb l'islam.

Jordi Moreras (2012) assenyala que a Catalunya ens trobem davant d'un nou procés de producció de la institució de la mesquita més que d'un procés de reproducció del model d'origen. En aquest nou escenari, predominen els islams dels països denominats "àrabs", és a dir, una transmissió i tendència discursiva des de la ideologia arabista, malgrat la diversitat per origen ètnic, nacional, cultural i lingüístic dels col·lectius musulmans de Catalunya. Pel que fa al col·lectiu amazic dintre d'aquest panorama, s'assisteix a una invisibilització o, amb altres paraules, una dissolució forçada de la identitat amaziga. Tanmateix, els amazics hi estan categoritzats com a àrabs o, en els millors casos, considerats merament marroquins. A causa de la dominació de l'islam arabista, la llengua amaziga en queda afectada, i alterada i anul·lada de les mesquites, però també pel fet de considerar els amazics menys musulmans. A aquestes remarques s'afegeix la influència dels estats d'origen i, en el cas del marroquí, s'intervé, tot i que implícitament, en l'esfera de les mesquites amb la finalitat d'unificar i controlar la seva immigració a través de la religió. Aquesta influència s'exerceix enviant imams durant el més de ramadà, organitzant xerrades i trobades a mesquites i altres.

CONFLICTES, INTERESSOS I ALTRES PROCESSOS I MECANISMES D'EXCLUSIÓ A LA CULTURA AMAZIGA

La construcció de les mesquites

Certament, l'islam és més que present a Catalunya i la determinació d'obrir més llocs del culte islàmic ja és quelcom comú i tractat a l'escenari religiós, acadèmic, polític i mediàtic del país. Cal destacar també que una de les queixes històriques de les comunitats islàmiques al voltant de les mesquites a Catalunya, és la falta d'uns llocs de culte en condicions i amb estructura arquitectònica comunes als temples normalitzats. En la seva majoria, els espais que es fan servir de mesquita solen ser garatges, sales, locals comercials ubicats al casc antic de la ciutat o en indrets encara més marginals, com la zona industrial. Aquesta situació es dona per la dificultat del compromís de les institucions locals a l'hora d'assignar una ubicació física adequada a aquesta institució religiosa, la qual és demanda d'uns ciutadans que, en molts casos, no tenen dret a vot i són socialment i políticament vulnerables.

En aquest marc, és important mencionar que, des del punt de vista de la religió i la consciència que en té el subjecte, la principal motivació per construir les mesquites i tenir-ne cura com a establiments és, abans de tot, d'utilitat religiosa individual. A saber, un dels textos religiosos que emparen la construcció de mesquites i l'interès per elles és l'hadit del profeta Mahoma: "aquell que construeix una mesquita, Déu li construirà un monument semblant al Paradís". Ara bé, la majoria dels musulmans de Catalunya són obrers i, doncs, pertanyen a les classes soci-

alment baixes. Per tant, no compten amb mitjans econòmics propis per comprar i construir una mesquita al barri referent, com se sol fer a la societat d'origen. Davant d'això, moltes comunitats es plantegen buscar finançament fora, més enllà de Catalunya i l'Estat i, moltes vegades, aquest finançament no es facilita des de l'altruisme o la caritat religiosa, sinó que està condicionat per una mena d'afiliació o submissió subtils dels creients a la ideologia d'aquells que en fan el finançament.

Gestió i manteniment de les mesquites

Majoritàriament les persones i organitzacions alienes al context català que s'ofereixen a fer aportacions a l'hora de construir i mantenir aquests llocs del culte islàmic procedeixen de l'Orient Mitjà o països del nord d'Àfrica (especialment del Marroc). Tal i com s'assenyala més amunt, darrere d'aquestes pràctiques s'amaguen finalitats i projectes de vincular els creients a la ideologia, el corrent islàmic i fins i tot els valors nacionals i polítics del sistema font de les aportacions econòmiques. De totes maneres, l'islam que es promociona des d'aquestes estratègies i maniobres sol xocar amb el principi de la pretesa inclusió social de la població musulmana de Catalunya i amb l'objectiu de capacitar les persones i les comunitats a ser subjectes dels seus drets, la seva identitat i el seu futur.

Aquesta dependència econòmica i falta de sobirania dels col·lectius que es construeixen i que ocupen l'esfera de les mesquites, empeny els amazics que son líders i responsables religiosos a Catalunya a tenir com a referència aquell islam exogen i que educa en l'obediència als amos del petrodòlar, l'arabisme i

les jerarquies. Conseqüentment, s'allunya els amazics creients del seu islam tradicional tolerant i la cultura pròpia: canviant de vestimenta, mostrant un interès exclusiu en l'afer religiós, aïllant-se de la diversitat del context català, assumint conflictes bèl·lics aliens com ara el conflicte araboisraelí i altres. De manera paral·lela, les mesquites són un camp de batalla pel domini polític i partidista. Els països d'origen i els seus partits polítics principals les converteixen en escenari adequat en busca d'interessos, partidaris i, així, tenir el control dels espais i la consciència.

Aquestes tendències porten a conflictes d'interessos entre els membres de la mateixa organització gestora, tant a escala del temple i local com més enllà d'aquests àmbits. S'hi creen dos o més blocs opositors entre si, fet que no ajuda les mesquites a desenvolupar el seu model adaptat a l'entorn, sinó que les allunya del seu objectiu real, a causa de la generació permanent d'una dinàmica que manté l'interès i l'atenció dels creients desviats a temes d'organització i competició per la dominació del terreny.

Una altra qüestió que tampoc no facilita l'apropament de les mesquites a la resta de la societat i el seu funcionament per, així, incloure-hi la veu i les visions del moviment amazic, és la manca de democratització de les entitats religioses per adaptar la mesquita als nous reptes de l'època. De la mateixa manera, i tret casos molt puntuals, aquests temples es tanquen davant les entitats no religioses i les persones no creients perquè els coneguin i hi desenvolupin activitats culturals i de socialització. Anunciar o fer difusió d'una activitat de caràcter cultural o reivindicatiu, un acte de celebració de Primavera amaziga o el cap d'Any amazic, per exemple, a una mesquita a Catalunya no és

gens permès ni ben vist per part de gran part de les associacions gestores dels afers islàmics. Aquests gestors de les entitats islàmiques sempre han fet servir l'argument de "no a la política dins de la mesquita" com a resposta a les demandes d'activistes amazics i d'immigració per tal de silenciar la seva veu i prohibir el seu accés a aquests espais.

Per altra banda, no funcionen d'acord amb el que marca l'ordenament jurídic a les entitats, és a dir, quant als requisits de funcionament: presa d'acords, relleus de càrrecs, compliment de la legislació vigent relativa a diferents àmbits d'actuació i altres. Aquesta situació es deriva, molts cops, d'un profund desconeixement de les regles del funcionament de les entitats, les normes i la legislació a la qual es troben sotmeses en un context que no té res a veure amb les societats islàmiques. És un funcionament antidemocràtic, que transgredeix la normativa reguladora i tendeix a perpetuar un perfil d'associacionisme a la imatge dels governs de la societat d'origen, és a dir, unes associacions amb una junta directiva inamovible i dominada pels mateixos membres durant dècades. És habitual que la persona que s'escull per a presidir la mesquita sigui una persona de confiança del col·lectiu, però, atesa la falta de competències de gestió democràtica, transparència i experiència política, el més freqüent és no arribar a fer front als diferents conflictes d'un assumpte tan dimensional i en el qual intervenen factors locals, nacionals i internacionals. De fet, aquestes mancances funcionals i la falta d'esperit crític en l'escenari de les mesquites són les principals causes de la proliferació de conflictes i divisions internes que viu des de sempre l'associacionisme islàmic de

Catalunya. En efecte, darrere de les "batalles" per la gestió de les mesquites i l'obsessió a aferrar-s'hi, hi ha la utilització dels recursos econòmics de les entitats gestores i les recaptacions dels practicants musulmans com a "sou" de molts membres d'aquestes entitats. Convé recalcar que aquestes pràctiques contradiuen l'esperit del voluntariat des del qual se sol gestionar la qüestió religiosa a les societats amazigues.

Quin estatus i paper hi tenen els imams?

Una altra qüestió a tenir en compte és l'estatus i el rol de l'imam a Catalunya. Aquesta figura religiosa ha estat –i encara hi és– al centre del debat polític i mediàtic del nostre país. En primer lloc, s'assenyala en diferents ocasions el discurs dels imams com a causant del que es qualifica com a radicalitzacions que han anat sorgint a punts de la societat. En segon lloc, al llarg d'aquests últims anys i amb l'arribada de la denominada immigració nova a Catalunya i l'assentament dels seus subjectes musulmans, s'ha anat carregant els imams de la responsabilitat i el paper "d'integrar" les persones que formen part del col·lectiu musulmà. No obstant això, la política i la premsa els ha convertit en subjectes de la interrogació (Aubarell, Moreras i Aragall, 2005). No només això, aquestes perspectives i expectatives, endògenes a la visió occidental i exògenes al col·lectiu de creença islàmica, són un cúmul d'errors, ja que estan derivades de la confusió entre el guiatge espiritual i el lideratge comunitari (i alhora l'accentuen), quan els imams a Catalunya rarament poden combinar els dos rols, sinó que es limiten exclusivament a exercir el primer.

Insistim que, des de les institucions públiques i la societat

civil, s'atorga a l'imam un rol que no li pertoca. No li pertoca principalment per la ja esmentada separació de rols i l'assumpció exclusiva de l'encàrrec espiritual i de predicació, però especialment per la dependència econòmica i jeràrquica a l'associació gestora de la mesquita. La situació dels imams a Catalunya és precària, treballen com assalariats i temporals de l'entitat gestora de la mesquita, no hi tenen poder decisiu i, per tant, obeeixen la línia ideològica de la jerarquia que finança el projecte, una línia majoritàriament antiamaziga.

Més enllà de l'espiritualitat: arabització, criminalitzacions i exclusions

D'acord amb la diversitat identitària i d'origen existent dins de la població amaziga de Catalunya –ja que molts i moltes amazics són nascuts a Catalunya–, el moviment amazic de Catalunya demana la desvinculació entre la política d'afers religiosos i la política migratòria i, alhora, defensa tractar l'islam a Catalunya des d'una perspectiva que tingui en compte la diversitat dels creients. Són molts els motius i manifestacions que expliquen aquesta necessitat:

- + En primer lloc, hi ha un conflicte intergeneracional entre els pares, que volen mantenir una mesquita que reproduïx el model arabista dels països d'origen, i els fills i filles que plantegen adaptar la mesquita en el seu conjunt al context de la seva societat catalana.
- + En segon lloc, moltes veus –incloses veus internes a la mateixa comunitat musulmana com ara el feminisme islàmic– denuncien l'absència d'interès de compartir els espais de culte islàmic amb la dona, ja que el gruix de les mesquites de Catalunya

està dominat pels homes, tant pel que fa a la pràctica religiosa com a la seva gestió. Més enllà d'això, a vegades aquesta situació és justificada des d'un discurs masclista.

- + En tercer lloc, els musulmans conversos, persones que han decidit lliurement apropar-se a la creença islàmica, en moltes ocasions no troben a la mesquita un acompanyament adequat i lliure de l'arabisme i els interessos ideològics dels sistemes que controlen la gestió d'aquestes institucions. Tanmateix, les mesquites de Catalunya encara no es plantegen la possibilitat d'integrar nous membres locals que podrien aportar a la religió una visió de Catalunya actual.
- + En quart lloc, el moviment amazic no és l'únic que alerta del rebuig i la resistència al reconeixement de la diversitat ètnica i cultural de la comunitat musulmana; molts practicants i usuaris de les mesquites coincideixen en l'hegemonia d'un arabisme que exerceix el diferencialisme cultural i l'exclusió de l'amaziguitat de la comunitat musulmana. En aquest sentit, en el curs del sermó del divendres 18 d'octubre de 2013, un membre del Comitè de Mesquites de Sabadell acusà associacions amazigues de “crear divisions entre els àrabs i entre els musulmans”, agreujant així la situació d'una comunitat històricament estigmatitzada i amb una llengua i cultura minoritzades i persistentment reprimides als seus països d'origen.
- + Per últim, tot i l'amaziguitat de la majoria dels practicants d'origen nord-africà, les mesquites de Catalunya, lluny de promoure la cultura i llengua amazigues, actuen com a agents arabitzadors a semblança dels règims arabistes del nord d'Àfrica. Cal remarcar que arabitzen els infants catalanoamazics mitjançant

cursos de llengua àrab i islam els dissabtes i diumenges, i sense cap mena de supervisió institucional i garanties de competències pedagògiques, educatives i de carència de delinqüència sexual en els “referents” que imparteixen aquestes activitats.

QUIN PAPER HI JUGUEN LES INSTITUCIONS: ESTAT, GENERALITAT, AJUNTAMENTS?

L'Estat espanyol, estat aconfessional, controla les mesquites a través del Ministeri de l'Interior i no pas des del Ministeri de Justícia, l'òrgan competent de l'àmbit associatiu en general. Alhora, autoritza els països d'origen de les persones immigrades de creença islàmica a intervenir en aquest àmbit, ja que té l'interès de limitar aquest culte a l'espai migratori i, així, no haver de reconèixer l'islam com a religió del país. La signatura de l'Acord de Cooperació de 1992 entre l'Estat espanyol i la Comissió Islàmica d'Espanya (Aubarell, Moreras i Aragall, 2005), quan l'islam no és una nova realitat a l'Estat, és prova d'aquesta relació institucional de l'islam amb la immigració com si es tractés d'un fet transitori.

A Catalunya se segueix la mateixa línia, ja que s'haurà d'esperar fins l'any 2000 per crear l'entitat del Consell Islàmic de Catalunya. En la mateixa data es crea la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat per tal d'incloure el tema islàmic entre les competències del govern autonòmic i intentar generar un espai de diàleg i de gestió que afavoreixi el reconeixement entre les diferents comunitats.

Un altre element que obstaculitza un reconeixement efectiu i la capacitació del conjunt dels col·lectius musulmans és l'ús electoralista del tema. Les institucions locals no admeten

la construcció de mesquites en zones habitades per por a perdre vots de la resta de la població –no musulmana. D'aquesta manera, no es planteja el tema com un dret incontestable d'una part de la ciutadania i per tal que es pugui practicar la fe religiosa amb dignitat. Tanmateix, moltes vegades es bloquegen els permisos d'obrir espais d'aquest culte o s'exigeixen requisits difícils a complir.

D'altra banda, la Generalitat i l'Estat hi estan atents, però des de l'aproximació de seguretat. Els cossos policials i de seguretat mantenen un cert control i una vigilància. Exerceixen el seu control sobre les mesquites i l'esfera de la pràctica de l'islam al país, sovint pels motius de radicalització i el terrorisme islamista. Aquesta presència institucional indica que els governs estan al dia també dels conflictes d'organització i gestió que es generen a l'escenari de les mesquites, però no s'acaba de consolidar una pràctica política estable que gestioni el tema, hi minimitzi l'"anarquia" i el protegeixi de la manipulació externa.

De totes maneres, aquesta exagerada interlocució i protagonisme institucionals buscats i dipositats en els imams no ha fet més que negar la gran diversitat d'agents i interlocutors de la comunitat d'origen nord-africà. I, com esmentem amunt, aquesta tendència de buscar la interlocució exclusivament en els imams exclou, en gran grau, la cultura i l'associacionisme amazics –malgrat ser els components de la identitat de la majoria de les persones que formen el col·lectiu musulmà de Catalunya– de la participació en la decisió i la gestió religiosa. Igualment, més enllà de l'esfera religiosa, aquesta línia política nega la participació de les entitats no religioses que actuen

en la globalitat del fet migratori. A tall d'exemple, és una gran equivocació que hi hagi ajuntaments que es dirigeixen exclusivament a les mesquites per tractar assumptes comunitaris no religiosos –com l'escolarització dels infants de famílies marroquines– quan existeix, més enllà de les mesquites, un moviment amazic divers, laic i competent.

A TÍTOL DE CONCLUSIÓ

Sense dubte el moviment amazic de Catalunya treballa des de la laïcitat. Per tant, parteix d'aquest principi adequat a la realitat diversa de Catalunya i insta les institucions a tractar la comunitat amaziga des d'una perspectiva dimensional i no reductiva. No obstant això, cal reconèixer l'existència de membres entre el moviment amazic que centren la seva lluita pels drets socials i lingüístics a través de l'ambigüitat i una laïcitat no convençuda. Això pot tenir el risc de reproduir actituds anti-religioses i, doncs, antilaïcitat davant el propi col·lectiu. Aquesta és una crítica manifestada per alguns membres del col·lectiu amazic, que qüestionen posicionaments i visions que es poden detectar en el moviment.

De totes maneres, el moviment amazic de Catalunya, tot i el seu dinamisme, està exclòs de l'esfera religiosa per l'arabisme i la línia política institucional envers aquest tema. Conseqüentment, les persones amazigues creients i practicants de l'islam es veuen deixades a mans de l'arabisme i possibles manipuladors religiosos radicals. I reiterem que aquesta exclusió no deixa lloc a aquell islam obert que combina l'espiritualitat amb la cultura tradicional amaziga. Per aquest motiu, els i les practicants de

l'islam necessiten suport i acompanyament des d'una perspectiva mediadora i d'implicació del moviment, des del respecte a la llibertat de la pràctica religiosa i per la convivència en la diversitat. D'aquesta manera s'evitarà la confusió entre la laïcitat i l'antireligiositat.

BIBLIOGRAFIA

AUBARELL, G.; MORERAS, J.; ARAGALL, X. (coord.) *Imams d'Europa, les expressions de l'autoritat religiosa islàmica*. Barcelona: IEMed, 2005.

CAMPS, G. "Comment la Berbérie est devenue le Maghren arabe". *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée* (1983), núm. 35, p. 7-24. També disponible [en línia] https://www.persee.fr/doc/remmm_0035-1474_1983_num_35_1_1979 [Consulta: 1 desembre 2018].

MORERAS, J. "Les carències de la institució. Les mesquites en el context de la societat catalana" [en línia] Vuitè simposi. Llengua, Educació i immigració. Girona, 22-23 novembre 2012. https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/7853/jordi_moreras.pdf?sequence=1 [Consulta: 1 desembre 2018].

12.

NECESSITATS DEL COL·LECTIU AMAZIC I PERSPECTIVES DE FUTUR

AZIZ BAHÀ

EDUCADOR SOCIAL I PRESIDENT DE LA CASA AMAZIGA DE CATALUNYA

12. NECESSITATS DEL COL·LECTIU AMAZIC I PERSPECTIVES DE FUTUR

AZIZ BAHÀ

Si avui dia molts catalans i catalanes, tant al món acadèmic com social i popular, estan familiaritzats amb el terme amazic i són conscients de la seva diferència amb el qualitatiu berber amb els seus derivats, és gracies a la feina feta pel moviment amazic de Catalunya des de fa més de vint anys. Aquest fet evidencia que la principal ocupació del moviment amazic a Catalunya és la temàtica identitària. De manera paral·lela, les desigualtats derivades de la segregació i l'exclusió socials constitueixen un motiu més pel qual existeix i actua el moviment amazic. La relació estreta que té amb el moviment migratori de la societat, la dedicació de gran part de les associacions amazigues a tasques d'acollida, acompanyament social i suport legal a les persones amazigues novingudes, i la lluita de diferents agents amazics pels drets socials, civils i polítics d'aquestes persones, confirmen aquesta dimensió social del moviment.

De tota manera, la raó de l'existència i l'acció col·lectiva del moviment amazic de Catalunya resideix, d'acord amb la línia de Buechler (2000), en el conflicte entre l'ordre social dominant i el col·lectiu amazic, el qual veu negats els seus drets identitàris i les seves necessitats socioculturals. Els amazics i amazigues de Catalunya, com succeeix a Tamazga, qüestionen i persegueixen

canviar aquest ordre i l'hegemonia de la ideologia arabista que ha creat, amb la complicitat del colonialisme i neocolonialisme occidental, un sistema que nega des de segles el reconeixent del fet particular amazic. A partir d'aquí, s'ha anat generant un clima de confusió, homogeneïtzador, en el qual es considera la cultura amaziga, tot i que en contra de la pròpia voluntat dels protagonistes, com a quelcom que forma part del "món àrab". Aquesta realitat s'estén més enllà del nord d'Àfrica per afectar el col·lectiu amazic de Catalunya. El programa d'ensenyament de les llengües i cultures de l'alumnat d'origen estranger, posat en marxa a Catalunya des del curs escolar 2004/2005, il·lustra amb tota veracitat com l'imperatiu de l'oficialisme interestatal preval en les ideologies dominants i nega la diversitat i les necessitats reals dels grups i les persones.

A saber, en el marc d'aquest programa, Catalunya compta actualment amb uns 34 professors d'àrab enviats des del ministeri d'Educació Nacional del Marroc per tal d'ensenyar la llengua àrab a l'alumnat de la dita comunitat marroquina a la societat d'acollida. Aquest conveni entre el Marroc i l'Estat espanyol no té en compte la transmissió i l'aprenentatge de la llengua i cultura amazigues, tot i que la majoria dels seus destinataris, és a

dir, l'alumnat fills i filles de famílies d'origen marroquí, és amazic. El moviment amazic de Catalunya veu en aquest tractament, que exclou la llengua i la cultura amazigues, que les institucions estatals i catalanes s'han compromès en la promoció de la llengua àrab entre la població de llengua amaziga i, en canvi, condemnen l'amazic i el col·lectiu amazigocatalà a una situació de desavantatge. Cal recalcar que aquesta política contradiu la LEC¹, ja que en el seu article 2 insta per una educació pluralista, igualitària, equitativa, solidària, inclusiva i basada en els drets humans (Baha, 2019).

Com ja està demostrat, reconèixer a la persona la seva identitat i particularitat influeix positivament en la seva autoestima i n'enforteix el benestar emocional. I, en els infants portadors d'una cultura col·lectiva diferent a la de la majoria estadística, aquest reconeixement ajuda a fer un bon procés d'aprenentatge. Al seu torn, el moviment amazic insisteix sobre aquesta qüestió en diferent fòrums i amb els seus interlocutors institucionals. Però, reconèixer no vol dir un mer assenyalament de l'existència d'una llengua o cultura en documents i discursos, sinó que, si hi ha alguna voluntat política, cal mostrar-la sobre el terreny. En aquest tema d'ensenyament en l'àmbit escolar de l'amazic com a cultura i llengua d'origen, el moviment amazic a Catalunya crida a:

- + demanar que s'ofereixin classes i activitats de llengua i cultura amazigues en l'àmbit escolar d'una manera normalit-

zada, en condicions dignes, proporcionalment a la presència d'aquesta població a la societat, adequadament al context de la societat catalana, d'acord amb els valors de la cultura amaziga i, sobretot, els principis de crítica, obertura i tolerància. Un professorat format a i per Catalunya seria una de les garanties d'aquest aprenentatge digne;

- + facilitar, d'acord amb la perspectiva d'interculturalitat, el coneixement necessari dels docents sobre la cultura amaziga i la diversitat de l'alumnat d'origen nord-africà. Ens referim aquí, generalment, a tots els i les referents de l'esfera escolar on s'escolaritza l'alumnat d'origen amazic;
- + la presència, als centres escolars referents de l'alumnat d'origen amazic, de professionals del mateix origen cultural, ja que d'aquesta manera es contribuirà més a la vinculació de les famílies a l'escola i es facilitarà que els infants s'identifiquin amb el centre escolar i l'educació que els ofereix.

Així es pot fer veure als infants que la seva llengua i cultura no són inferiors ni "anormals", tal i com les ha anat considerant sistemàticament el context dominant als països nord-africans.

Sens dubte, la formació de docents i formadors en amazic i la disposició d'un material didàctic i recursos pedagògics propis requereixen un treball acadèmic previ i continu. És per això que la investigació i els estudis amazics han de tenir un lloc adient a les universitats catalanes. En altres termes, la supressió d'organismes de recerca científica sobre l'amazic, com va succeir l'any 2012 amb l'OLILA (abans OCLA), desacredita el poder acadèmic de Catalunya i en posa en qüestió el prestigi i l'objectivitat.

¹ Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació (DOGC núm. 5422, de 16 de juliol de 2009).

Davant d'això, el moviment amazic demana:

- + una institució acadèmica catalana pròpia per a la cultura i llengua amazigues i que treballi conjuntament amb els actors internacionals del mateix camp per la unitat de l'amaziguitat i la seva aplicació sobre el terreny.

Continuant en l'àmbit de Catalunya i la seva població amaziga, el moviment amazic de Catalunya, en el seu conjunt, actua com a mitjà d'arrelar la seva comunitat i acompanyar les persones a re/construir la seva identitat col·lectiva; una identitat que combina les dimensions del context, és a dir, amaziga, catalana, mediterrània, europea, africana i altres. Encara més, el paper del moviment i la comunitat és necessari com a ambient d'adscripcions de caràcter social, ideològic, religiós (o no religiós) i d'altres particulars del grup. Com a mostra d'aquest rol vinculatori a favor de les persones i la societat catalana, el moviment amazic lluita per la participació política, social i ciutadana de les persones amazigues del país, ja que encara moltes d'aquestes continuen essent considerades "estrangeres" per la llei d'estrangeria² i, doncs, sense ser reconegudes legalment com a ciutadans i ciutadanes de ple dret. Sota aquestes condicions, en termes de Jordi Moreras (2009), les associacions i el moviment amazics, seguint l'exemple de l'associacionisme immigrant, actuen com a recurs de participació en la vida social i política de la societat catalana. Malgrat tot, la comunitat amaziga continua sent pri-

² Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (BOE núm. 10, de 12 de gener, i suplement en català núm. 3, de 9 de febrer)

vada de recursos i infraestructures adequats i necessaris per al manteniment de la vida comunitària amaziga, la diversitat i la cohesió social. Tanmateix, la comunitat amaziga de Catalunya necessita que els municipis de referència actuïn per tal de:

- + garantir unes condicions favorables per a una dinamització sociocultural i una socialització en la cultura pròpia. A títol d'exemple, respecte a les festes del calendari amazic –com ara la celebració del cap d'any amazic– que se celebren d'una manera col·lectiva i en massa, molts municipis del país no tenen en compte aquestes manifestacions socioculturals i, per tant, no sempre faciliten a les associacions organitzadores espais i recursos amplis i adequats per aquests tipus d'activitats i cerimònies. I, com ja està dit, desarrelar una comunitat de la cultura pròpia té el risc d'exposar els seus joves i infants a una confusió identitària i, així, a la manipulació de la seva consciència per part d'ideologies extremistes que persegueixen envair espais i popularitat amb la finalitat d'adquirir el màxim poder polític possible;
- + facilitar agents culturals amazics, mediadors i mediadores interculturals i comunitaris amazigocatalans, intèrprets i un acompanyament per la socialització de les persones i famílies d'origen amazic d'acord amb la perspectiva d'educació social i la interculturalitat. A la pràctica, des del moviment amazic es valora que no sempre es té en compte, des de les institucions, la singularitat lingüística i cultural de les persones i famílies d'origen amazic a l'hora de respondre a les seves necessitat en diferents sectors i serveis socials de la societat com ara l'àmbit sanitari, escolar i judicial. Tot i sent a

Catalunya, es continua atenent pacients, usuaris i subjectes amazics mitjançant mediadors i intèrprets de parla àrab, fet que indica que la indiferència, la ignorància institucional i l'oficialisme arabista s'acaben imposant;

- + pal·liar la situació de desigualtat, vulnerabilitat i discriminació institucionals i socials que pateixen moltes persones d'origen amazic a causa de la Llei d'estrangeria que les priva de drets civils i polítics com, per exemple, el dret a vot, l'accés a la funció pública, i la lliure circulació i treball al territori de la Unió Europea.

Dit això, tal i com s'exposa més amunt, la presència del fet amazic a Catalunya és innegable i de gran importància. La història testimonia l'existència d'un llegat de contactes i intercanvi d'aportacions culturals, econòmiques i civilitzacionals al llarg dels segles, des de l'època dels romans fins a l'actualitat, passant per l'edat mitjana. La memòria històrica registra alhora l'aixecament de la població catalana, en els fets de la denominada Setmana Tràgica de l'any 1909, contra l'enviament de tropes de catalans al nord d'Àfrica i la guerra contra els amazics del Rif (guerra de Melilla). De fet, uns anys més tard, la utilització d'armes químiques entre l'any 1921 i 1927 per part de l'exèrcit colonial espanyol amb l'objectiu de sufocar la rebel·lió d'Abdelkrim El Khattabi ha provocat conseqüències catastròfiques per a la salut de la població rifenya i per al medi ambient d'aquest territori amazic. Avui dia, la població rifenya de la zona bombardejada en pateix encara les seqüeles. A aquest llegat històric, s'hi afegeix la riquesa i el patrimoni humans i cul-

turals que aporta el fet migratori de la població amaziga com al col·lectiu d'origen immigrant més nombrós de Catalunya. El moviment amazic de Catalunya parteix d'aquest conjunt històric i cultural, però també d'una realitat i lluita comunes entre el poble català i el poble amazic com a pobles minoritzats i sense estat propi. Així, demana que se'n faci memòria, en clau institucional, traduint aquest patrimoni humà, cultural i popular comú en un reconeixement moral i simbòlic:

- + batejant, per exemple, algunes places, carrers o espais públics de ciutats catalanes, amb noms de líders històrics i referències del poble amazic;
- + ajudant, en termes de codesenvolupament comunitari i cooperació internacional, en l'educació i l'apoderament de poblacions de zones amazigues.

El següent punt a considerar és, d'una banda, el caràcter transnacional –a cavall entre Catalunya i el nord d'Àfrica– de la comunitat amaziga de Catalunya i, d'una altra, l'interès del moviment amazic en un rol actiu de Catalunya en la defensa de la democràcia i els drets humans a escala internacional i als països amazics. Cal, en aquest sentit, fer esment específic a la Resolució 1197/VI del Parlament de Catalunya sobre el suport a la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic³. Partint d'aquest compromís d'alt nivell polític i representatiu de Catalunya, el moviment amazic a Catalunya espera, de Catalunya,

³ Resolució 1197/VI del Parlament de Catalunya, sobre el suport a la identitat, la llengua i la cultura del poble amazic (Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya núm. 286, de 22 d'abril de 2002)

contribucions per a la defensa dels drets col·lectius del conjunt del poble amazic arreu de Tamazga, i demana coherència institucional per al canvi de situacions de:

- + neoliberalisme i expansió de les multinacionals als territoris amazics, ja que els països nord-africans pateixen la intervenció de l'Estat a favor del sector privat, amb l'expropiació dels recursos naturals de la població indígena, la liberalització de l'economia en un món desigual, l'explotació energètica i l'espoli de la riquesa natural a benefici de la cúpula militar o d'una oligarquia repressora a la població autòctona. Alguns casos d'aquest espoli es poden veure en les mines de plata al sud-est del Marroc, les mines de coltan i urani del país tuareg –al nord de Níger–, la confiscació de superfícies i terres comunals amazigues per traspassar-les com a reserves de caça a rics de països àrabs del petroli i altres;
- + estatus de la llengua i cultura amazigues a Tamazga, ja que, tot i la seva oficialització a Algèria i el Marroc, romanen marginades i relegades a un segon grau després de l'àrab. L'ús de la llengua en molts àmbits formals i de l'Administració pública com l'ensenyament, la justícia i la premsa és encara molt limitat;
- + drets humans i democràcia: com a país mediterrani, Catalunya ha de tenir presents les mancances en matèria de drets humans i llibertats als països nord-africans. El dret a manifestar-se i a la reivindicació social i política està perseguit a molts punts dels territoris amazics. A tall d'exemple, la resposta autoritària i repressora al Moviment Popular del Rif, arran de la seva manifestació d'ençà de l'octubre de 2016

pels drets socials i culturals de la població rifenya, posa en evidència la preocupant falta de democràcia i llibertats als països amazics. La llibertat dels presos de drets humans rifenys i amazics en general és una de les urgències que s'han de tenir en compte des de Catalunya i els organismes universals de drets humans. No només això, sinó la situació de diferents col·lectius, com ara les dones, joves i infants, que necessiten garanties jurídiques, polítiques i pràctiques de protecció i igualtat, i participació a la vida política i social. Crida l'atenció, a títol il·lustratiu, la indiferència política i l'abandó institucional envers els infants que es troben sols als carrers i en punts i ciutats fronterers amb la finalitat d'arriscar la vida i migrar a Europa.

A tall de conclusió, el moviment amazic de Catalunya actua com a factor de possibilitar que la població catalanoamaziga aconsegueixi un exercici efectiu dels drets i les llibertats tal i com estan reconeguts universalment. Amb la finalitat d'apoderar la comunitat, té present la justícia social i l'objectiu de contrarestar l'estigmatització i la discriminació de grups i persones del col·lectiu pel seu origen social o cultural. Alhora, estimula la participació de la comunitat amaziga en l'escenari social i el context català amb tota harmonia i esperit crític per a la millora contínua de la societat. Per tant, és un moviment que s'afilia en el projecte comú de defensa de la pluralitat, la diversitat i, al mateix temps, la sobirania del poble català com a via solvent per salvaguardar la cultura i llengua catalanes.

—

BIBLIOGRAFIA

BUECHLER, S. M. *Social movements in advanced capitalism. The political economy and cultural construction of social activism*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

BAHA, A. "L'escolarització de l'alumnat fills i filles de progenitors d'origen marroquí, pràctiques i condicions socioeducatives des de l'àmbit familiar: exemple de Cornellà de Llobregat". TFG en Educació Social. (Professor tutor: Miquel Angel Roman Mora). Barcelona: UOC, 2019.

MORERAS, J. *Actors i representacions. L'associacionisme d'origen marroquí a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria per a la Immigració, 2009.

-

PRESENTACIÓ DE LA COL·LECCIÓ

El fet que les identitats i els drets dels col·lectius no es respectin com a fonamentals provoca un impacte directe en la capacitat de les persones que en formen part —de totes i cadascuna— de tenir accés a una vida digna que incorpori la seva visió del món, en la seva llengua i des de la seva cultura. La invisibilització i els atacs a les identitats col·lectives dels pobles són una discriminació que dificulta —i a voltes impossibilita— l'exercici efectiu dels drets humans.

Les situacions de vulneració de drets que pateixen els pobles sense estat —incloent-hi els indígenes, però no només— tenen causes múltiples i diverses. Depenen del seu context històric, polític i econòmic, i sovint tenen a veure o estan vinculades amb la invisibilització, la discriminació i l'exclusió dels espais de presa de decisió, la negació de les seves llengües i cultures, i el bloqueig de la seva capacitat de decidir lliurement el seu futur. Dones, infants i joves són col·lectius especialment vulnerables en aquests contextos. Les dones s'han de mobilitzar per defen-

sar espais de participació i presa de decisió, els seus drets sexuals i reproductius, i per fer front a la violència de gènere. En el cas dels joves, són sovint els primers afectats per l'alienació cultural i la manca d'oportunitats.

Des de la seva fundació el 1974, el CIEMEN ha contribuït, des de la seva posició —que combina la investigació, la difusió de coneixement i l'activisme—, a fer més conegudes aquestes problemàtiques i a denunciar les vulneracions patides pels pobles sense estat. Ho ha fet a través de diverses publicacions periòdiques i col·leccions de llibres i dossiers, en temes tan diversos com els drets lingüístics, l'emancipació nacional o la cooperació entre pobles.

En aquesta lògica s'insereix la present col·lecció "Drets col·lectius": textos rigorosos on conflueixen els coneixements de l'acadèmia i de l'activisme, amb la voluntat que esdevinguin una eina útil per a les persones, entitats, administracions i pobles que vulguin aprofundir i reflexionar sobre els drets col·lectius dels pobles des d'un enfocament transversal, amb atenció preferent pels drets de les dones i les polítiques públiques.

COL·LECCIÓ DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

DOSSIERS

2016-2017

- 1 ALTERNATIVES ECONÒMIQUES DES DELS POBLES SENSE ESTAT**
- 2 POBLES INDÍGENES D'AMÈRICA LLATINA. IDENTITAT, TERRITORI I PROCESSOS D'URBANITZACIÓ**
- 3 DONES, FEMINISMES DIVERSOS I DRETS COL·LECTIUS**

2017-2018

- 4 DONES, DRETS COL·LECTIUS I CONFLICTES ARMATS. ESPAIS DE VICTIMITZACIÓ, ESCLETXES D'APODERAMENT**

2018-2019

- 5 EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

[=]
c i e m e n

Nationalia

